

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

I Bind. 1866—67.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS O. OLUFSEN.

Beskrivelse over Øen Fuur.

Af R. H. Kruse.

Fuur er næst Morsø den største og vigtigste Ø i Limfjorden og har i den senere Tid vundet et Slags Berømmelse eller er blevet mere bekjendt end forhen paa Grund af den derværende saakaldte røde Sten og den smukke og vide Udsigt, der findes paa Øens Højder.

Den har vel hist og her i andre Skrifter været omtalt, saaledes meest udførligt i Danske Atlas, Tom. 4, fra Pag. 764 til 772, men dog ikke saa fuldstændig, som det kunde være at ønske. Jeg har nu i omtrent 40 Aar været bosiddende herpaa Stedet, og har med Flid samlet, hvad jeg ansaae for nødvendigt til en fuldstændig og nøjagtig Beskrivelse af denne smukke Ø.

1. *Situation og naturlige Beskaffenhed.*

Øen Fuur, af Indbyggerne sædvanlig kaldet Fuurland, er beliggende i den bredeste Deel af Limfjorden, 11 Miil fra Hals, 8 Miil fra Aalborg, 3 Miil fra Løgstør, $\frac{1}{2}$ Miil fra Livø, 1 Miil fra Morsø, $\frac{5}{4}$ Miil fra Himmerland, og $\frac{1}{4}$ Miil fra Salling, undtagen ved Fuursund, hvor Overfarten kun er 880 Alen, samt omtrent 9 Miil fra Aggerkanal.

Den har samme Oprindelse som det øvrige Jylland, i hvis Midte den efter Bredden at regne omtrent ligger, og som den saaledes er lige gammel med; men om den altid har havt sin nuværende Skikkelse, er tvivlsomt. Den kan engang langt tilbage i Tiden i det mindste have været landfast med Morsø, for hvilken Mening de imellem Fuur og

Morsø liggende store og flakke Grunde, Blinderøn, Ejerslevrøn m. fl. tale, men naar og ved hvilken Lejlighed den har faaet sin nuværende Skikkelse, vide vi ikke. De mange Hedenolds Høje, her findes, og hvori ere opgravede Stenvaaben fra den ældste Periode samt Broncevaaben, er Beviset for dens Ælde, ligesom de hersteds fundne Oldtidsmøddinger vidne for, at et forhistorisk Folk har havt Ophold her. At den imidlertid fra den første Tid, den er bleven Ø, ikke har været en, men fem Øer, dette beviser Situationen; thi Faskjær, der adskiller Knud eller Knuden fra det midterste af Øen, har upaatvivlelig engang langt tilbage i Tiden været Havbund, og det samme er Tilfældet med Vøjlekjær, der atter adskiller det midterste af Øen fra Vøjle og Engels Marker. Beviset ligger deri, at Grunden af disse Moser eller Kjær bestaaer af en uendelig Mængde forraadnede Østers og flere Arter Muslingskaller, paa sine Steder i 1 til 2 Alens Tykkelse. Fuur har saaledes været en Øgruppe bestaaende af flere Øer¹⁾: a) den nuværende Engelsskov, b) Kjøsberg eller Vøjle Mark, c) det fladere beboede Land, d) Højlandet eller Bakkerne, og e) Knud eller Knuden, og tillige havt endel Indvige eller Indskjæringer ved Øerne, hvoraf kan nævnes Hindkjær m. fl.

Længere frem i Tiden maa Øen have været endeel befolket; thi vi have historisk Vished for, at den store og anseelige Kirke er opført i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede. Fuurboerne have tidlig følt Trang til et Guds Huus; men Øen maa og den Tid have havt rige og anseelige Beboere; thi Navnene paa Kirkens Stiftere vides endnu, og senere hen i det 14de Aarhundrede har der boet Adelsmænd og Riddere paa Øen. Unuligt er det ikke, at Beboernes Velstand i hine Tider for endeel har hidrørt fra Fribytteri paa Søen; thi denne Øgruppe har været et herligt og sikkert Opholdssted for hiin Tids Vikinger, naar de efter fuldendt Tog i Nord- eller Østersøen trængte til Hvile og Forfriskning.

¹⁾ Hvad der end meer bekræfter denne Mening, er Oversvømmelsen af Limfjorden i Aaret 1839; thi da stod Vandet saa højt i Fjorden, at Øen Fuur atter var deelt omtrent i 4 Øer, og Faskjær og Vøjlekjær vare i en Tid af omtrent 14 Dage atter som i fordums Tid Arne af Fjorden.

Meningerne om Navnets Oprindelse ere forskellige; rimeligt kan det være, at det skal udledes af „Fyr,“ eftersom Øen virkelig forhen har været bevoxet med betydelig Skov og deriblandt Fyrreskov¹⁾, hvoraf Resten for over 200 Aar siden, nemlig i Aaret 1627, af de kejserlige Krigsfolk, som da oversvømmede Jylland, blev afbrændt, omhugget og ruineret. Navnet skrives ellers i gamle Dokumenter Phur, Phuur, Fuur, Fyr og Fuhr og i Lyschanders store utrykte Danmarks Krønike „Fyer.“

Landet ligger højt og behageligt og er paa nordre Side omgivet med meget høje Bakker, der paa flere Steder har et bølgeformigt Udseende. Den søndre Deel af Øen er fladt Land og beboet; dog begynde endeel af Bakkerne nu ogsaa at blive beboede. Paa det højeste Standpunkt paa disse Bakker, ved lille Jenses Høj (242'), falder en af de videste Udsigter i Danmark. Man har herfra Udsigt til Salling, Thy, Morsø, Hanherred, Himmerland, Harsyssel, Vensyssel og Livø. Man kan i klart Vejr see ind i 3 af Jyllands Stifter: Viborg, Aalborg og Ribe Stifter, see fire Kjøbstæder: Nykjøbing, Thisted, Skive og Løgstør, og desuden en betydelig Deel Kirker i de omliggende Egne, ogsaa Vesterhavet og Bulbjerg, samt oversee en stor Deel af Morsø og næsten hele Fuur. Paa Øens vestre Ende er et Forbjerg, kaldet Knud eller Knuden, som er adskilt fra den øvrige Deel ved den forhen omtalte Mose, kaldet Faskjær; af dette Forbjerg har store Knuds-Hoved og lille Knuds-Hoved Navn. Paa Øens anden eller østre Ende skyde tvende Odder ud i Fjorden, som kaldes Engelsodde og Ferkerodde.

Øen regnes i Længden fra Øst til Vest for 1 Miil og i Bredden for $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Miil, men hele Omkredsen for 3 Miil.

Fuur er som hele Jylland sammenskyttet Land, og som Følge deraf er dens Grundlag højst forskjelligt, dog udgjør efter al rimelig Formodning den saakaldte røde Stens Masse for en Deel Øens Grundlag, især hvad den nordre og bakkede Deel angaaer. Denne Materie ligger snart højere snart lavere og strækker sig paa Øens nordre Side omtrent $\frac{1}{4}$ Miil ud i Fjorden under Vandet. Ovenpaa denne Masse eller

¹⁾ Paa Øens nordre Side ved de saakaldte Fæsdamme findes endnu i Foden af en Bakke en 2 til 3 Alen tyk forraadnet Træmasse, lig Martørven paa Skagen, og i denne Masse forstenede Fyrrekogler samt Nøddeskaller, Levninger af en ved en Naturrevolution undergaaet Skov.

Sandstens Formation, afvexler den saakaldte graa Skiffer, Leer, Mergel, Kridt, Gruus, Ahl, Flyvesand, Maaleer og flere Jordblandinger med hinanden indtil Overfladens Grundlag; dog er Afvexlingen ikke saa stor paa den søndre Deel af Øen, der er fladt Land, men Grundlaget er her i Almindelighed Flyvesand, hvorover der hviler Leer, Gruus og Mergel, og jevnlig findes Leer indtil 8 Alen ned i Jorden, forinden Flyvesandet viser sig. Overfladen er mestendeels bedækket med $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Alen godt sort Muld. Mergelen viser sig især i de høje Bakker langs Fjorden paa Øens nordre Side, men og i de mindre Bakker paa Øens anden Side, saa og ved flittig Eftersøgning paa det flade Land.

2. Historie.

De ældre historiske Efterretninger om Øen ere faa og saare ufuldkomne. Efter Traditionen, som endnu bevares iblandt Fuurboen, har Øen fra Begyndelsen kun havt tre beboede Steder: Gammelgaard paa Knud, Lundgaard paa Øens nordre Side og Kjønsberg paa den østre Deel eller nuværende Vøjlmark; men heraf er kun tilbage Lundgaard, de andre ere forlængst øde, og blot Navnet paa Pladsen, hvor de have staaet, nævnes endnu. Øen har og havt en Røverstue, hvis Levninger endnu paavises i en Fordybning ved Fjorden paa den nordre Side i Nærheden af Lundgaard.

Ogsaa har der engang tilbage i Tiden boet Adelsmænd paa Fuur, hvoriblandt ifølge Dansk Atlas nævnes Mikkell Agisøn af Fuur 1319 og Hr. Johannes Mikkelsen, Ridder, 1365; men hvad de have ejt, vides nu ikke. At Øen engang har havt Herresæder, synes at bevises deraf, at en Gaard endnu kaldes Ladegaard, og i den Viig, som Limfjorden danner ved Byen Vøjl, er en Holm, som endnu kaldes Slottet, hvor der er Spor af Grave og Volde, og hvor et Herresæde eller en Borg mulig engang har ligget; men om samme findes intet historisk. Efter Dansk Atlas skal der efter gammel Beretning have været 2 eller 3 Herresæder paa Øen, „som synes troværdigt af de indrettede Fiskeparke og Kjeldere under Jorden;“ men heraf er nu intet Spor tilbage. Ifølge Danm. Frugt- og Hørlighed Pag. 4 har Øen efter gammel Inddeling hørt under Børglum Stift¹⁾; derimod nævnes i Ann.

¹⁾ Dette beroer dog vistnok kun paa en Unøjagtighed i det anførte Skrift. J. Kinch.

Eccl. Dan. II, pag. 575—577, hvor alle Præbenderne og Godserne ere anførte, som have fra gammel Tid hørt til St. Maria Kloster eller Domkapitlet i Viborg, Fuur¹⁾, og har saaledes baade Kirken og Øen i lang Tid, ja endog efter 1640, som efterstaaende kongl. aabne Brev udviser, tilhørt bemeldte Domkapitel.

Hvorledes Øen er kommen fra Domkapitlet i Viborg, vides ikke; men næste Ejer, som nævnes, er Hr. Anders Kiærulf, Herre til Kokkedal og Sødal²⁾, og efter ham Enevold Braes til Kokkedal. Efter denne har Niels Andersen Færk, Borger og Kjøbmand i Nibe, ejet Øen, og endelig efter ham Byfoged Bassesen i Nibe og Proprietair Thygesen til Randrup³⁾. Disse Herrer solgte Øen til Beboerne, der nu alle ere Selvejere. Øen skal og fordm have ejet Birk og Birkeeting, men for længe siden være lagt under Salling Herreders Ting. Endnu findes en Gaard, kaldet Fogedgaard, hvor Birkedommen menes at have boet. Birkeretten har formodentlig været erhvervet af Domkapitlet i Viborg.

Af særdeles Friheder og Benaadninger er der meddeelt Øen følgende:

a) Kon: M: obne breff til bønderne paa Fuur, Saa liudendes.

„Wij Frederick thend Anden etc. Gjør alle vittherligt att efftherty wore Undersothe, som Sider for gaard paa worth land fuhr, haffuer laditt berethe for osz hurledis att the tiihl thenne dag, Nar nogne schatt schulle wdgiffues, haffue werit lagdt tilsamen wdj samme skathe for tree helle Legge oc the beclage them att the nu for thieres Armodt skyld icke lennger kundhe epter thend Tax affsteedt kome same skatter, Tha haffue wij aff wor synnderlig gunst oc Naade wnnett oc tiilladt oc nu mett thette wortt obne breff vnde oc tiillade, att forne wore vndersotthe paa fuhr, som Side for gaarde Mu her epter, nar wij wore breffue om Schatt oc Hielp lader wdga, leggis oc schrif-

1) See og herom Daugaard: Om de danske Klostre. — (Hele Øen har vistnok tilhørt Kapitlet, der nævnes en Vejrmølle, Birkeetinget og Stednavnene Dibbel, Ochelss (?), Gressved, Engelss, Lundgaard og Vargaard. J. K.) — 2) Paa Sødal hænger endnu Portrætterne af A. Kjørulf og Hustru Margaretha Dorothea Braes, der vare Fuurlands store Velgjørere og ved et Legat have stiftet sig et Minde her, der lever, imedens Verden er til. — 3) Bassesen og Thygesen ere formeentlig ved Giftermaal med Færks Døttre blevne Ejere af Fuur.

fues for 2½ legg oc ther offuer icke besuergis, till Saa lengge wij anderleetz ther om tilsiggenndis worder, Thy forbiude wij wore fogder, Embitzmend oc alle andre, forne wore wndersotthe paa Fuhr her emoedt effther som foru^{et} staar i nogne Maade att hindre eller oc høgire wdj skatt att legge oc schriffue end for forne 2½ leg, Under wortt hyldist oc Naadhe. Actum nykiøping 20 Julij A^o 70. (o: 1570).⁴¹⁾

- b) „Chr. IV g. a. w, adt eftersom Vore och Wjborg Capitels Thienere och Bøender paa Vort Land Fuer Boendis, haffe nu haft for Osz et høg loffigt Ihukkommelse Vores Kiere hrr Fadersz Breff forb^{te} Lands Indbyggere giffuet, dateret Nykjøbing den 20 July 1570, formeldendis Att de for deres Armod skyld Jiche at udskriffues for mere end for halff tredje leg udi Skat, naar den Bliffuer paabøden, eftersom de ellers før den tid hafde Veret lagttilsamen for trej helle Legd, och Underd: derhos ladet berette deris Vilkor endnu At Vere Saare Ringe, baade for medelst Fiskeriet der for Landet nu Slar feill, Saa och for Anden Wlejlighed mere skyld, och derfor begeret At det endnu fremdelis ved forte halfftredje Leg motte bliffue. Da haffe Vi Af Voris Synderlige Gunst och Naade Naadigst Undt Beuilget och tilladt Och nu med dette Vort obne Breff wnde, Beuilge och tillade forne Vore Undersatter paa forne Fuer maa hereffter och indtill Vi Anderledis derom tilsigendis Vorder, Leggis og Skriffuis for halff tredje Legd, naar Vi Vore Breffue om skat och hielp lader udgaa, och iche deroffer Besuerges.

Thi forbiude Vi Vores Fougeder, Embedsmend och Alle Andre, forne Vores Undersatter paa forne Fuer Som gaarde haffer och Besidder, her imod At hindre eller høgire udj skat At legge, end som forsku^{et} Staar. Vnder Vor hyldist og Naade.

Giffuet Hafn: den 5 August 1640.⁴²⁾

Dette Benaadningsbrev er igjen d. 1ste September 1655 stadfæstet af Frederik den Tredie.

Det erfares saaledes af disse kongelige Breve, at der paa den Tid har hersket megen Armod iblandt Øens Be-

⁴¹⁾ Tegnelser over alle Lande. — ⁴²⁾ Smst.

boere, der formentlig er foraarsaget ved Havets Indbrud i Limfjorden, hvilket siden nærmere skal oplyses.

Med Hensyn til Efterretninger om mærkelige Tildragelser og mærkeligt Vejrlig her paa Øen, da er det beklageligt, at ingensteds noget findes optegnet, som har tildraget sig i de forløbne Aarhundreder. Det er ellers ikke sjelden, at Præsterne i de ved Embederne værende Ministerialbøger og liber daticus har optegnet et eller andet Mærkeligt, men i de ved Fuur Præste-Embede værende Bøger af dette Slags, og hvoraf den ældste Ministerialbog er fra 1680, findes intet i denne Henseende. Her kan saaledes kun anføres Tildragelser af fornævnte Slags i dette Aarhundrede og indtil nærværende Tid. Disse Efterretninger ere paalidelige og meddeles temmelig udførligt, da det antages, at disse Tildragelser ikke ville være uden Interesse for de kommende Slægter.

1822 den 11te Marts, som var en Mandag, overgik der Fuur og flere Egne en orkanagtig Storm af VNV., som varede omtrent 4 Timer og var paa det højeste kort før Middag. Limfjorden stod som i en Taage af Vandstøv; men herpaa Øen efterlod den ingen sørgelige Spor som paa andre Steder i Jylland, hvor Lader og Huse blæste om. Der var og dette Aar liden Kornavl herpaa Øen.

1825, Natten imellem 4de og 5te Februar, var atter en stor Storm, som bevirkede, at Vesterhavet eller Nordsøen brød ind i Limfjorden over Landtungen imellem Agger og Harboøre og ikke alene ødelagde Havboernes Ejendomme og Huse, saa mange af dem maatte flytte andensteds hen, men saltgjorde Fjordvandet saaledes, at den største Deel af de deriværende Fiskearter reent uddøde og næste Foraar opdrev døde paa Stranden i hundrede Læsseviis, til stor Skade for Fuurlands Beboere. Se herom Afsnittet om Fiskerierne.

1829. Slutningen af Aaret 1828 og Vinteren 1829 var usædvanlig streng. Limfjorden var i lang Tid tillagt med Iis, og en stor Mængde Aal stangedes paa Fjorden, især ved Fuur. Sommeren var særdeles frugtbar, og Jorden gav en Afgrøde, som der i mange Aar ikke havde været Mage til.

1831, den 27de Juli var ikke alene en mærkværdig Dag for Øens Beboere, men tillige en Festdag, idet H. K. H. Prinds Christian Frederik, siden Kong Christian den Ottende, gjæstede Fuur. Han ankom om Formiddagen omtrent Kl. 9 søværts fra Nykjøbing og med Følge gik iland ved Færge-

stedet, hvor i den Anledning en Landingsbro var opført, og blev modtaget med Kanonskud, Klokkeringning, Æresporte og Flagning. Først indtog han Frokost i Præstegaarden, besøgte derefter Kirken, Skolen, den røde Steen og lille Jenses Høj. Han forlod Fuur om Eftermiddagen Kl. 7 under Kanontorden og mange gjentagne Hurraraab, og fra Branden rejste til Skive. 6 Karle og 6 Piger modtog ham med Velkomstsange i Præstegaarden. Den ene af disse Sange var forfattet af Øens Lejligheds-Digter Niels Nielsen Brink af Debel;¹⁾ det hedder i den i Anledning af Prindsens Ankomst:

Thi Dagen er stor,
Mærkværdig i Nord.

O! hvor maa den Fuurbo ej bramme.

Forinden Afrejsen fra Præstegaarden overleverede Prindsen egenhændig hver af Sangerne 1 Dukat til Erindring om sig og Digteren 1 Frederiksdor.

1834. Den 10de Marts overgik der atter Fuur og flere Egne en Orkan lig den i Aaret 1822. Stormen var atter fra V. til NV., varede i 6 Timer og var paa det højeste noget over Middag. Herpaa Øen anrettede Stormen ikke anden Skade, end at Taget blev forrevet paa endeel Huse. Vandet i Fjorden steg betydelig og anrettede paa sine Steder megen Skade, især i Løgstør og Hjarbek. Det er mærkeligt, at efter rigtig Udregning var det netop 12 Aarsdagen fra 11te Marts 1822.

1835 den 8de, 9de og 10de August overgik der atter Fuur og endeel af Jylland en stor Storm, ligeledes af V. til NV., som gjorde ubodelig Skade paa det paa Marken staaende høstefærdige Korn. Det meste afblæste, og mangfoldige Bønder og Landmænd avlede ikke engang Udsæden. Dog var det en stor Lykke, at nogle Egne, især Vensyssel, bleve forskaanede for dette Vejr. Kornet steg strax til høje Priser: 1 Td. Rug kostede 8 Rd. og 1 Td. Byg 6 Rd. Man befrygtede Hungersnød paa sine Steder; men da Avlen var god paa de Steder i Danmark, som bleve forskaanede, og Indførsel af Rug skete fra Østersøen, hjalp Forsynet, at det ikke blev saa slemt, som Folk i Almindelighed forestillede sig, og Rugen kunde endog næste Foraar kjøbes for 5 Rdl. Tønden; imidlertid maatte mangan fattig Familie saavel her-

¹⁾ Se om ham „Brage og Idun“ II, S. 314 fl. J. K.

paa Øen som andre Steder udsætte de Ting for Brød, som de siden aldrig fik hjemløst. Ved denne Storm var og Luftten opfyldt med en stor Mængde saltagtige Dunster, der satte sig fast paa Trærnes Bark ligesom et Lag Iis og bevirkede, at alle Grene, som vendte imod Vinden, fortørredes og gik ud, ligesom samme Side af de tykke Stammer tabte Barken næste Aar og saae ud, som om de havde været ved Ilden.

1837 i December Maaned viste sig over Fuur en Aften omtrent Kl. 5, med stille Vejr og klar Luft, et Meteor eller en Ildkugle. Den tændtes i SO. og gik imod Vinden ned i NV. Kuglens Klarhed og Skin var lig Solens; dens Hale havde et mere rødligt Udseende og bølgede for Vinden. Dens Tvermaal var i Frastanden tilsyneladende 10 til 12 Tommer, og den skred saa sagte hen i Luften, at dens Skin vedvarede omtrent 2 Minutter, indtil den forsvandt i de høje Bakker paa Øens nordre Side. Mange antog, at denne Ildkugle var Forvarsel for en streng Vinter, der og virkelig indtraf.

1838. Vinteren indtil Nytaar 1838 var mild, og man spaaede sig en mild og fugtig Vinter. Julen 1837 var mørk, og Solen lod sig ikke see fra dens Begyndelse og til Nytaarsdag 1838; men fra den Tid begyndte det at fryse, og Vinteren holdt uafbrudt ved med Frost og Snee til hen i April Maaned. Den 8de og 9de April var det endnu Sneefog og Frost; men allerede den 12te April brød Limfjorden op ved Fuur, efterat den havde været tillagt med Iis i over 3 Maaneder. Isen havde omtrent $1\frac{1}{2}$ Alens Tykkelse, og Frosten var stundom saa streng, at mange Fugle frøs ihjel i de stærke Knogdage.

Denne Vinter var der god Stang, især østen for Ferkervig, hvor der laae saadan en Mængde Aal, at en god Stangkarl om Dagen magelig kunde stange 30 til 40 Snese; dog varede denne rige Stang ikke over 8 Dage; thi Tilstrømmingen af Folk fra alle omliggende Egne forvoldte, at Pladsen snart blev overstanget. Det antages for vist, at hertil Øen blev stanget 2000 Lpd. Aal, der bleve solgte til en Priis af 5 Mk. 12 Sk. til 1 Rdlr. Lispundet.

Efteraaret 1838 udmærkede sig ved meget stormende og uroligt Vejr, især fra V., og til Aarets Udgang var Vin-

teren mild uden Frost og Sne, men det stormende Vejr vedblev.

1839. Aaret begyndte med afvekslende Tø, Frost og Sne samt Storm fra SO. til NV., men Natten imellem 7de og 8de Januar tiltog Stormen i den Grad, at den blev til en Orkan, der vedvarede til Morgen, da Vejret sagtnedes; dog vedblev Stormen uafbrudt til næste Fredag. Det uafslædig stormende Vejr forvoldte, at Vesterhavet mere end forhen brød ind over Landtungen ved Agger og dannede 3 nye Kanaler, hvorved Vandet i Limfjorden steg til en Højde, som det neppe har havt de sidste 7 til 800 Aar, og forårsagede en Oversvømmelse, der meer eller mindre satte alle lavtliggende Byer og Steder under Vand. Barometret stod under det vedholdende onde Vejr meget lavt, men især 8de og 9de Januar, 2 Tommer under Skalaen, og vi befrygtede Jordskjælv; men Gud være lovet, samme udeblev. Herved Fuur steg Vandet i Stormfloden $2\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{2}$ Alen over sædvanligt Højvande, og alle lavtliggende Steder bleve oversvømmede. Vøjlkjær og Faskjær bleve satte under Vand, saa Øen var deelt i 3 Øer. Beboerne af tvende Huse paa Hvirpgade maatte flygte fra Huus og Hjem og flytte ud om Natten; ligesaa Færgemanden Peder Pedersen. Det ene Huus blev ganske ubeboeligt, og alle tre Steder maatte flyttes. Vandet stod ogsaa højt op i Præstegaarden, og daværende Præst, Hr. Pastor Bechmann, led endeel Skade derved. Efter det kongelige danske Cancellies Ordre blev d. 2den April s. A. den Skade, Oversvømmelsen havde forårsaget bemeldte Beboere, taxeret, og der blev tilkjendt Færgemanden 133 Rdlr. 2 Mk., de 2 Huusmænd 126 Rdlr. 8 Sk. og 171 Rdlr. 5 Mk. 8 Sk., der senere blev dem udbetalt af indkomne veldædige Bidrag. Præsten frabad sig Taxation og Erstatning.

1841. D. 5te April mærkedes paa Fuur ligesom andre Steder i Jylland en Jordrystelse eller et Jordskjælv. Vejret var den Dag mørkt, og af og til trak Regn og Hagelbyger op. Om Eftermiddagen, Kl. imellem 3 og 4, mærkedes under en Hagelbyge en svær Dundren i Luften, og umiddelbar derefter fulgte Rystelsen, der syntes at komme fra NV., og søge Retningen efter SO. Paa Øens nordre Side, i de høje Bakker ved Fjorden, skete ved denne Jordrystelse betydelige Jordsynkninger, hvorved fremkom Revner i Jorden, der endnu i Aaret 1854 vare synlige. Et Par Brønde skjød sam-

men; men forresten skete ingen Skade. Stødet mærkedes ikke lige stærkt overalt; paa lavtliggende og moradsige Steder var det stærkest. Saaledes var det i Gridselgaarde saa føleligt, at en gammel Kone faldt af Stolen, hun sad paa, og i Præstegaarden, der ligger paa Sandgrund, klingede Kobbertøjet paa Væggen, og et Fuglebuur, som hang under Loftet i Dagligstuen, kom i Svingninger.

1843 i Maj Maaned var H. K. H. Prinds Frederik Carl Christian, senere Kong Frederik den Syvende, paa Fuur. Han kom med Dampskib fra Aalborg, opholdt sig blot 2 eller 3 Timer og tog samme Eftermiddag med Skibet tilbage. Han er saaledes den anden kongelige Person, der vides at have besøgt Øen.

1852 den 21de Juni besøgte Kong Frederik den Syvende, ledsaget af sin Gemalinde, Grevinde Danner, atter Øen. Han kom denne Gang med Dampskib fra Thisted og steg med Følge iland ved Handelsmand Jens Ladegaards Huus paa Harupodde, hvor en Landingsbro var anbragt. Efter med Gemalinde, at have beseet den røde Sten og den smukke Udsigt paa Fuur tog han efter et kort Ophold i Præstegaarden med Dampskibet til Nykjøbing. Handelsmand Jens Ladegaard, der ved denne Lejlighed havde bekostet og opført Landingsbroen, erholdt af Kongen til Foræring en smuk Sølvpokal.

I Vinteren 1855 er paa Grund af det stærke Islæg stangt en ikke ubetydelig Mængde Aal hertil Øen, der betaltes med den betydelige Priis, saltede 14 til 15 Mk. Rigsmønt pr. Lpd., meer end det dobbelte af, hvad der for 20 Aar siden betaltes for 1 Lpd. Stangaal, og endnu meer end hvad en Fjerding saltede Aal regnedes for 1656; thi da var den i den gjældende Landgildetax kun ansat til 32 Sk.

3. *Bebyggelse og Agerbrug.*

Fuur staaer for gl. Hartkorn 160 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. foruden Præstegaarden, der har 5 Tdr. 2 Alb. Hartkorn, og for nyt Hartkorn 191 Tdr. 1 Fdkr., Præstegaarden 5 Tdr. 5 Skr. 1 Alb. Den har følgende Byer og eenlige Gaarde: Debel By, hvori Ladegaard, Bakgaard og Fogedgaard. Arnshede. Masbad By, hvori Klode og Masbadgaard. Nederby By, hvori Stedet Sorgenfri og Bjerregaard. Pikhede, hvori Bjerregaard, 2 Gaarde. Blegager og Vøjl-

kilde, 2 Gaarde, Udflyttere fra Vøjl By. Dalager. Hvirp-gade. Vøjl By. Engels By, hvori Søndergaard. Søndergaard, Udflyttere fra Nederby og Debel. Lundgaard, 2 Gaarde. Gridselgaarde, 3 Gaarde. Hvirp, eenlig Gaard. Dalsgaard, nu et Huus. Sunde, 2 Gaarde. Præstgaard, 2 Gaarde. Møllerne, tvende. Færgehuset. Præstegaarden. Holm, 2 Steder.

Øens Næring ere tvende, Fiskeri og Agerdyrkning. Om Fiskeriet skal tales i en egen Afdeling. Agerdyrkingen har, saalænge Fiskeriet særdeles blomstrede, været meget forsømt og forrettedes da mest af Fruentimmer, eftersom Mandfolkene bestandig laae ved Fiskeriet; før Udskiftningen i Aaret 1802 og 1803 var det tillige yderst besværligt, da hver Mand havde sin Jord stundom paa 6 eller 8 forskjellige Steder. Vel er denne Ulejlighed hævet ved Udskiftningen og endeel Gaarde udflyttede; men Øen er dog ikke saa godt udskiftet, som den kunde og burde være. Flere Gaarde burde have været udflyttede, saaledes at hver Mand i det mindste havde erholdt sin Marklod samlet paa eet Sted, og saaledes og Hede og Kjærlodderne, hvilket nu ikke er Tilfældet.

Om Agerlandet siges i Danske Atlas: „At Landet i ældre Tider maa have været Gribsjord, og enhver, ligesom Skovene ere udhugne, taget til sig, hvad han har lystet, det beviser den slette Inddeling. Byerne ligge tæt ved hinanden, saa at Indbyggerne boe saa godt som i een By tilsammen, liggende i en Halvmaane, der gjør en halv Miils Vej, men Jordens Inddeling er saa ubekvem, at oftest har den, som boer i den ene Ende, sin Ager længst borte i den anden Ende af Marken.“ At det saaledes før Udskiftningen har seet sørgeligt ud med Agerbruget, viser forestaaende, og at Dyrkingen siden Udskiftningen og indtil Fiskeriets Ødelæggelse ved Havets Indbrud i Limfjorden ikke meget har forbedret sig, beviser, at næsten hver Mand da maatte købe baade Føde- og Sædekorn, dels fordi Fruentimmerne ikke kunde dyrke Jorden tilbørlig, og dels fordi Fiskeriet gav saa rigelig Næring, at Bonden sjelden brød sig om at avle til Føden, naar blot saameget Korn kunde komme i Jorden, som ansaaes fornøden til Hestenes og øvrige Kreaturs Røgt. Da Havets Indbrud ødelagde Fiskeriet, skete en total Forandring: Agerbruget blev nu en Hovedsag, og

Sandhed er det, at Fuurboen, den større saavelsom den mindre, nu driver sine Jorder langt bedre end forhen, ja lige-saa godt og endnu bedre end nogen Bonde i Omegnen.

Efter Udskiftningsberegningen af 30te November 1803 er hele Øens Areal, reduceret efter Taxation til 10 mod 8, 55,372,633 □ Alen, og reduceret Maal til $\frac{10}{8}$: 22,873,826 eller 3,955 $\frac{1}{4}$ Tønde Land geometrisk Maal.

Agerlandet kan for Tiden antages at udgjøre $\frac{4}{9}$ Deel af Øens Størrelse. Af Hede er det nærmest beliggende og bekvemmeste i de senere Aar for endeel bragt under Ploven, og i Fremtiden kan det ventes, at den Deel af samme, der kan undværes fra den fornødne Ildebrændsel, som Øen mangler, ogsaa vil komme under Ploven. Om Agerjordens Bonitet i Almindelighed kan med Sandhed siges, at den for største Delen bestaaer af et tykt Leerunderlag med $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Alen godt sort Muld; vel ere Jorderne af forskjellig Bonitet, og der findes og Sandunderlag og meget sandblandede Jorder, for Exempel paa Debel og Engels Marker; men de ere ikke af Betydenhed, og det kan i det hele antages, at Fuur er et godt Kornland og giver Guds Velsignelse af alle Kornsorter, især i fugtige Sommer. Megen Tørke taaler Markerne i Almindelighed ikke. Den almindelige Dyrkningsmaade var nogle Aar tilbage i Tiden følgende: Første Kjærv eller Halm gjødet til Byg, anden Kjærv Rug, tredie og fjerde Kjærv Havre, derefter Hvile i 2, 3, 4, 5 Aar efter Jordernes Beskaffenhed og Gaardens eller Ejendommens Størrelse; men da Kartoffelavlén siden 1826 er meget udbredt paa Øen, blev der afvexlet med denne Sæd og taget Kartoffler efter Rug, tilsidst Havre, eller atter Rug med lidt Gjødning. Nu da Fuurboen foretager betydelige Forbedringer i Agerbruget ved at brakke og mergle Jorderne, begynder og en Sædfølge efter enhvers eget Behag og som han finder mest hensigtsmæssig. Da Øen mangler Høavl, begyndes nu og mæd Kløveravl og Brugen af andre Græsarter, der trives fortrinlig.

Det varede længe, forinden Fuurboen indsaae Nytten af Hegn og Fred, der er saa vigtig for Agerdyrkningens Fremme, ja han modsatte sig endog denne nyttige Foranstaltning; men nu er han og i denne Henseende gaet frem til det bedre, og saaledes lønnes den stræbsomme Jordbrugers Flid med dobbelt Velsignelse. Istedetfor at der forhen aarlig

kjøbtes mange Tønder Korn til Øen, sælges nu mange hundrede Tønder derfra, og endog den mindre Gaardmand lever nu rigeligere af sin Gaard alene, end forhen baade af Fiskeri og Gaard. Velstanden paa Fuur er nu almindelig.

Af Øens fordums store og herlige Skove er nu intet tilbage uden en yderst ubetydelig Levning paa Gaardmand Thøger Mikkelsens Lod i Vøjl. At imidlertid Skov atter kan trives her, beviser det af Huusmand Jacob Nielsen paa Holm anlagte Skovstykke paa over 3 Tdr. Land, der voxer og trives fortrinlig. Denne Mand fortjener hæderlig Omtale, da han er den første, der har begyndt med Skovplantningen og givet et ypperligt Exempel, der fortjener at efterfølges af hans Landsmænd. Ogsaa med Anlæg af gode Frugt- og Kjøkkenhaver har Exemplet virket, og Øen tæller nu ikke alene 14 nye Anlæg af dette Slags, men forhaabentlig kunne flere i Tiden ventes.¹⁾

Byerne Debel, Masbad, Nederby og Hvirpgade ligge i en Strækning og som i een By; men de øvrige Byer og Steder ere derfra adskilte.

Nedenstaaende Liste viser Gaardenes og Husenes Størrelse og Antal efter Hartkorn.

Hartkorn.	Gaardenes og Husenes Antal.
Paa omtr. 6 Tdr. Hartkorn	1
Fra 3 til 4 Tdr. —	9
Fra 2 til 3 Tdr. —	18
Fra 1 til 2 Tdr. —	33
Fra 7 til 4 Skpr. —	21
Fra 4 til 2 Skpr. —	46
Fra 1 Skp. Hartkorn og derunder	16
Huusmænd med Jord, men uden Hrtkorn.	21
Huusmænd foruden Jord	29
Tilsammen	194 Familier.

¹⁾ Forfatteren har siden Jacob Nielsens Skovanlæg indtaget en raa og for udyrkbar anseet Hedestrækning, stor 12 Tdr. Land, til Agerbrug og Skovanlæg samt bebygget samme. Omtrent 7 Tdr. Land er beplantet med Skov, 4 Tdr. Land indtaget til Agerland og merglet og omtr. 1 Td. Land indtaget til Haveanlæg og Frugtavl, Alt dette tegner godt. Siden har flere Beboere indtaget og beplantet Hedestykker, saa at Øen i 1866 tæller 6 større og mindre Plantager,

Ved Aaret 1760 bestod Indbyggernes Antal af 125 Familier foruden Inderster, ialt 800 Sjæle. Ved Folketællingen i Aaret 1834 bestod Befolkningen af 822 Personer, 1845 af 967 og 1850 af 994. I et Tidsrum af omtrent 100 Aar er Folketallet saaledes kun voxet 194 Personer. Ved Folketællingen 1860 var Befolkningen steget til 1070 Personer, og udgjør som ovenfor anført 1866: 194 Familier og over 1100 Personer. Af disse Familier ere 61 Gaardmænd, 83 Huusmænd med Jord fra 7 til 1 Skpr. Hartkorn, 21 Huusmænd med liden Jord, og 29 Huusmænd foruden Jord, eller saakaldte jordløse Huse.

4. *Fiskeri og Fiskeredskaber.*

Fiskeriet har stundom været rigeligt og stundom yderst daarligt. Naar det var daarligt, har gjerne Vesterhavets Indbrud i Limfjorden været Aarsag deri, hvilket erfares af de i anden Afdeling anførte, af 3 danske Konger givne Benaadnings-Breve. Det var formedelst Beboernes meget ringe Vilkaar, og fordi Fiskeriet for Landet slog fejl, at der blev givet Nedsættelse i Skatterne. Ved at sammenholde hermed, hvad Arent Berntsen i „Danmarks frugtbare Herlighed,“ trykt 1656, anfører, 1 Bog, Pag. 164: „Thy er et Land, 8 Miil langt og 2 Miil bredt, imellem Vesterhav og Limfjorden. I Norden landfast med Hanherred og Vensyssel, men i Sønden mod Harsyssel udskyder en Arm eller et smalt Stykke Land, som i Brede neppelig er 1 Fjerdingsvej og i Længden for ¹, Miil kan være at regne, hvilken smalle Strimmel eller Jordsmon gjør samme Egn sammenhængig med Harsyssel. Over dette smalle Stykke Land haver Vesterhavet nogle Aar tilforn indbrudt i Limfjorden og den, som tilforn skal have været ganske eller mesten fersk Vand, saltgjort, hvorover saadan stor Mængde Gjedder, Aborre, Brasen, Horker og deslige, som den tilforn var rig af, skal være blevne døde, og ved alle Strandbredder opskyllede, at man paa nogle hundrede Vogne dem ikke kunde bortttage. Og siden den Tid forskrevne Fiske ikke udi Limfjorden tilgaaer, men alene Flynder, Aal, Hvilning, Torsk, Sild og anden Strandfisk“ — kan det med temmelig Sikkerhed antages, at Aarsag til, at Fiskeriet ved Fuur

ligesom Træfrugtavl og kunde meget fremmes, naar fornødne Frugttræer til moderat Pris var at erholde.

den Tid slog fejl, var Havets Indbrud i Limfjorden og den næst følgende Ødelæggelse af Limfjordens Fiskearter; men hvor længe denne fattige Tilstand iblandt Øens Beboere formedelst Fiskeriets Ødelæggelse har vedvaret, derom vides Intet. Det første historiske siden denne Periode forekommer i Danske Atlas, udgivet omtrent 1768, altsaa over 100 Aar senere; men deri omtales ingen Fattigdom iblandt Beboerne, og sluttes altsaa, at Fiskeriet den Tid atter har været i god Flor, og Vesterhavets Indbrud i Limfjorden standset; thi det meldes udtrykkelig, at Fiskeriet er Mandfolkernes Sag eller Hovedsag, samt at der falder godt Heltfiskeri, men Aalefiskeriet er det betydeligste, da Indvaanerne deraf kan afsætte en stor Mængde, dels røgede, dels saltede, og Fuurbo-Aalen desuden er berømt. Fra sidstnævnte Tid og lige til 1825 har Fiskeriet været rigeligt til Øen, saavel af Brakvandsfiske, hvilke Indvaanerne om Sommeren med smaa Vaade daglig fangede i Mængde til deres Føde, og saaledes altid havde fersk Fisk i Overflødighed paa deres Borde, som og af det vigtigere Aale-, Helt-, og Ørtfiskeri, hvilke sidste Sorter især vare Handelsartikler.

Af Aalen, der som foranmeldt var berømt og endnu er det, udgik aarlig mange Tusinde Lpd. røgede til Aalborg og især til Kjøbenhavn, ja selv til fremmede eller udenlandske Steder, som Hamborg og Petersborg; tillige udførtes Aalen levende i Kvaser til Kjøbenhavn. Helt, der stundom fangedes i Mængde, især om Sommeren med Pulsvaade, røgedes ligesom de store Ørreder og søgtes med Begjærlighed af Skippere fra Kjøbenhavn eller og solgtes i Aalborg. Ogsaa Sildefiskeriet var meget betydeligt, dels med 3 til 4 Sildevaade og dels med 4 til 5 staaende Ruser; Silden udførtes ikke, men afsattes til de nærmeste Landes Beboere, mest ferske.

Nedenstaaende med Sandhed og Nøjagtighed affattede Beregning over, hvad Fiskeriet før 1825 i Almindelighed, det ene Aar med det andet, afgav, vil bedst kunne oplyse, hvilken vigtig Indtægtskilde det var for Fuurboerne.

Fiskeriet ved Fuur har før Havets Indbrud i Limfjorden afgivet det ene Aar med det andet:

- a. 13 Pulsvaade aarlig, have hver fisket
2000 Snese Aal à 2 Mk. pr. Snees
er 666 Rd. 4 Mk.

- Herfra Vaadens og
 øvrige Omkostningers
 Fradrag 200 Rd. „ Mk.
 Igjen 466 Rd. 4 Mk.
 der for 13 Pulsvaade udgjør 6066 Rd. 4 Mk.
- b. 14 Krogbaade, som fiskede fra 14 Dage
 efter Majdag til Mikkelsdag i 20 Uger;
 hver Baad fiskede ugentlig, den ene
 Uge med den anden, 80 Snese Aal,
 bliver 1600 Snese à 2 Mk. pr. Snees,
 er 533 Rd. 2 Mk.
 Herfra Baadleje og
 Sejl 20 Rd., Fiskered-
 skaber for 4 Mand à
 16 Rd. er 64 Rd., ialt 84 — „ —
 Igjen 449 Rd. 2 Mk.
 der for 14 Krogbaade udgjør 6290 — 4 —
- c. 3 Sildvaade à 2000 Ol à 1 Mk. 8 Sk.
 pr. Ol, er for en Vaad 500 Rd. „ Mk.
 Herfra Vaadens Ud-
 redning 150 Rd., Baad-
 leje 10 Rd. og Støvler
 10 Rd., ialt 170 — „ —
 Igjen 330 Rd. „ Mk.
 udgjør for 3 Sildvaade 990 — „ —
- d. 4 Silderuser, med hver Ruse fanget
 det ene Aar med det andet 4000 Ol
 Sild à 8 Sk. pr. Ol er 333 Rd. 2 Mk.
 Omkostninger til Fi-
 skereds-kaber det ene
 Aar med det andet . . 128 — „ —
 Igjen 205 Rd. 2 Mk.
 altsaa for 4 Ruser 821 — 2 —
 NB. Om hver Ruse er 8 Mand, og Om-
 kostningerne for hver Mand kan
 omtrent blive 16 Rd. aarlig.
- e. Fersk- eller Brakvandsfiskeriet anslaaes
 lavt beregnet til 1000 — „ —

- f. Ved Fuur har i Fisketiden opholdt sig 8 Pulsvaade fra Harboøre og Agger. Fortjenesten for hver af de 8 Mænd, som disse Havboere have fisket for, er lavt anslaaet 100 Rd., gjør 800 Rd. „ Mk.
- g. Den aarlige Udførsel af røgede Aal, beregnet 20 Snese til hver 5 Lpd., har været 10,000 Lpd., og Fordelen til dem af Beboerne, der brugte Aalehandelen, var 1 Rbmk. pr. Lpd., bliver 1666 — 4 —

Summa Indtægt ved Fiskeriet 17,635 Rd. 2 Mk.

Indtægten ved Stangaalen er ikke ført under Beregning, da dette Fiskeri er ubestemt og der forløber meer end en Vinter, imellem at Stangen kan benyttes.

Fremdeles ere de Personers Kost, som have brugt Fiskeriet, ikke fradraget Indtægten, da disse hver Morgen kunde hjembringe smaa Aal, Smelt, Helt og flere Sorter Fisk, der meer end rigelig kunde svare til Kosten.

Ved Havets foran berørte Indbrud i Limfjorden Natten inellem 4de og 5te Februar 1825 indtraf det samme Tilfælde som ved Indbruddet i det 17de Aarhundrede, at den største Deel af Limfjordens Fiskearter ødelagdes og dreve i mange hundrede Læs døde paa Strandbredden, og de tilbageværende Arter forstyrredes i deres vante Orden, og saaledes ødelagdes atter Beboernes daværende vigtigste Indtægtskilde, idetmindste for en Tid. De Fiskearter, som reent uddøde, vare følgende: Aborren, Horken, Gjeden, Karudsen, Ruskallen, Hvidskallen, Brasen, Fliren og Negenøjen¹⁾. De tilbageblevne Fiskearter vare: Aalen, Aalekvabben, Rødspetten, Ørten, Smelten, Helt og Sild.

Aalen fandtes forhen i uhyre Mængde i Limfjorden;

¹⁾ Det maa bemærkes, at i den Arm af Limfjorden, som løber forbi Virksund og til Hjarbæk, og som formedelst den store Skalsaa, Fiskbækaa og Strandetaa, der alle falde i den, endnu er Brakvand, findes disse i den øvrige Deel af Fjorden uddøde Fiskearter endnu, men dog kun sparsomt, og der er ingen Tvivl om, at dersom Aggerkanalen engang i Tiden, ligesom før er skeet, atter skulde stoppes, og Limfjorden saaledes igjen blive Brakvand, vilde disse Fiskearter atter indfinde sig og blive ligesaa talrige som før 1825. Smelten findes nu for Tiden ikke mere i Fjorden, idetmindste ikke omkring ved Fuur.

men ogsaa paa denne Fiskeart havde Saltvandet betydelig Indflydelse. De opdrev døde ved Strandkanten i stor Mængde i de første Aar efter Indbruddet og fandtes om Vinteren i Tøndeviis indefrosne i Fjordisen, ligesom og Helt og Ørter. Med Tiden er den naturaliseret og findes endnu i betydelig Mængde; dog kan den ikke fiskes til bestemte Tider som forhen, eller paa saadanne bestemte Steder, og til denne Tid har den heller ikke Vinterleje over hele Fjordbunden, men findes gjerne om Vinteren i Dynger eller Klumper. — Sil- den er heller ikke i saa stor Mangfoldighed tilstede i Fjor- den som forhen, hvad vel nærmest er en Følge af, at de fine Vandplanter, hvorpaa den forhen afsatte sin Yngel, nu ere forsvundne siden Saltvandets Indtrængen. Ørten, der før Havets Indbrud fiskedes i Mængde, ofte til en Vægt af 2 Pd., falder nu sjelden og uden betydelig Størrelse, og det samme er Tilfældet med Helten.

Efter Indbruddet har flere nye Fiskearter Tid efter anden indfundet sig i Fjorden og iblandt disse især i stor Mængde den velsmagende Flynderslægt. De Fiskearter, som nu i de uddøde Sted findes og benyttes heromkring om Øen, ere Ørten (sjelden), Helt (sjelden), Tungen (sjelden), Pigvaren, Sletvaren, Rødspetten, Skrubben, den almindelige Flynder, Aalekvabben, Ulken, Søflagermusen, Hornfisken, Seer- ren, Torsken, Støren, Brislingen. — Af Skaldyr findes nu i Fjorden Hummer, den lille Strandkrabbe og Rejer, der lidet eller intet benyttes. Fremdeles findes Østers og den spise- lige Musling, sidste især i stor Mængde.¹⁾

I endeel Aar efter Indbruddet vedblev Fiskeriet at slaae fejl, hvilket bedst oplyses ved nedenanførte Beregning af den Indtægt, Fiskeriet afgav i Aaret 1836:

- a) 9 Pulsvaade have hver fisket
500 Snese Aal à 1 Mk. 8 Sk.,
er 125 Rd. „ Mk.

Vaadens og øv-
rige Omkostnin-

¹⁾ Vedbliver Forbindelsen imellem Fjorden og Vesterhavet igjennem Aggerkanal, vil om faa Aar Østersfiskeriet blive af megen Vigtighed, a) i Snevren, b) paa Mellemgrunden, c) paa Skralderen, d) paa Blinderøn, e) ved store Fuurknud og f) ved Livtap. Paa alle disse Steder findes Østersskaller fra fordum Tid, og levende Østers alle- rede nu.

gers Fradrag, for den ene Vaad med den anden	60 Rd. „ Mk.		
	Igjen 65 Rd. „ Mk.		
der for 9 Pulsvaade udgjør . . .	585 Rd. „ Mk. „ Sk.		
b) 11 Krogbaade have hver fisket 200 Snese Aal à 1 Mk. pr. Snees, gjør	33 Rd. 2 Mk.		
Herfra drages Baadleje og Sejl 11 Rd. og Fiske- redskaber for 4 Mand 20 Rd. . .	31 Rd. „ Mk.		
	Igjen 2 Rd. 2 Mk.		
der for 11 Krogbaade udgjør. .	25 — 4 — „ —		
c) I Aaret 1836 er fra Fuur udført til Aalborg og Himmerland 1005 Lpd. Aal, beregnet 20 Snese til hver 3 Lpd., og Fortjenesten til de Mænd, som har brugt denne Handel, har været 8 Sk. pr. Lpd., bliver	83 — 4 — 8 —		

Summa Indtægt af Fiskeriet 694 Rd. 2 Mk. 8 Sk.

Silderuserne ere forlængst med stort Tab nedlagte; kun 2 Sildvaade existere, der for Tiden udredes med aarligt Tab, men vedblive at bruges i Haab om, at Sildefiskeriet skal komme tilbage.

Saaledes havde Havets Indtrængen i Limfjorden, især i Begyndelsen, megen Indflydelse paa Fuurboens Næringskilder; thi det var saa pludseligt, at denne Forandring i Fiskeriet indtraf, at den med et stoppede saavel Gaardmandens som Huusmandens vante indbringende Levevej, og især i dette Tidsrum var der virkelig Armod især iblandt Huusmandsklassen, der ikke som Gaardmanden strax kunde gribe til et ordentligt Agerbrug og derved sikre sig Udkomme.

Imidlertid har Forsynet hjulpet som overalt, og hvad Fuurboen ansaa som ubodelig Skade for sig, er blevet til Velsignelse. Aalen fiskes atter, om ikke saa rigelig som før, saa dog nu igjen i betydelig Mængde, og det rigelige Flynderfiskeri erstatter nu fuldelig de for 30 Aar siden uddøde

Fiskearter, og da Gaardmanden nu ikke som forhen befatter sig med Fiskeriet, uden hvad ubetydeligt kan være til Huusbehov, men passer sit indbringende Agerbrug, saa er og Fiskeriet mere udvidet for Huusmanden og den egentlige Fisker end forhen, og det kan med Sandhed siges, at Fiskeriet omkring Øen nu igjen omtrent er ligesaa indbringende som før Havets Indbrud 1825. — Sildefiskeriet er ikke kommet igjen saa rigt eller indbringende som forhen; men det kan ikke nægtes, at det, det ene Aar med det andet, svarer Regning, om det just ikke giver betydeligt Overskud.

De Fiskeredskaber, som for Tiden bruges, ere følgende:

a) Pulsvaaden. Et fra gammel Tid bekjendt og endnu brugeligt Fiskeredskab til Aalefangst, hvortil anvendes 4 Karle og 2 Baade. Det er det eneste bekjendte Fiskeredskab, hvormed Aalen kan fanges paa dybe Vande, og det bruges her ved Øen, i Almindelighed fra Majdag til hen i September Maaned.

b) Sildvaaden landdrages og dertil anvendes 5 Mænd. Den benyttes fra Mortensdag til Juul samt om Foraaret indtil Majdag. De almindelige Dræststeder til Sildvaaden er fra gammel Tid ved Brandodden i Fuursund, Snevren og Grønnerodde.

c) Flyndervaaden er mindre end Sildvaaden, men landdrages ligesom denne og benyttes paa samme Steder. Dertil anvendes 4 Karle, og den bruges til enhver Tid paa Aaret, men dog mest For- og Efteraar.

d) Snurvaaden, hvoraf der gives 2 Slags, Aalesnurvaaden og Flyndersnurvaaden. Begge bruges paa Dybet imod Høvkanten, som Fuurboen kalder Fjordgrunden. En Tønde eller Bøtte fastgjøres ved et Anker med Toug, og naar Ankeret er kastet i Bunden, fastgjøres Dragerebet af Vaadens ene Arm ved denne Tønde, og Fiskerne ro ud og sætte Vaaden; naar Vaaden er udsat, roes med det andet Dragereb tilbage til Tønden, hvorved Baaden nu fastgjøres og Fiskerne staae nu i Baaden og inddrage Vaaden. Fiskerne ere i Almindelighed 2, men og til sine Tider 3 Personer. Aalesnurvaaden bruges fra om Foraaret til om Efteraaret, Flyndersnurvaaden hele Aaret, naar der er Flynder at drage.

Disse Vaade, hvormed Fiskerne kan fare fra et Sted i Fjorden til et andet, have været almindelig i Brug overalt i Fjorden ovenfor Løgstør i mange Aar og ere til megen For-

deel for Fiskerne. Det har været Tvivl underkastet, om de ikke ere til Skade for Fiskeriet, men Erfaring har viist, at dette ikke er Tilfældet, naar Vaaden har den lovbealede Maskestørrelse, og Yngelen saaledes ikke drages med og ødelægges.

e) Nedgarn ere staaende Redskaber, som nedsænkes paa Fjordbunden og hvormed fanges Flynder til enhver Tid paa Aaret, baade i aabent Vand og under Iis. Sildenedgarn bruges stundom om Foraaret.

f) Silderusen er et staaende Redskab, som udsættes om Foraaret fra Grunden til Dybet, og hvori fanges Sild. Hertil Øen har for Havets Indbrud 1825 været 4 til 5 saadanne Ruser, men paa Grund af at Silden endeel Aar blev borte, maatte ophøres med dette Fiskeri. 1854 blev atter en saadan Ruse, der kan koste henved 200 Rd. at udrede, forfærdiget og udsat; den var udsat i flere Aar med afveklende Held, men dermed er nu ophørt, da den ikke svarer Regning, hvilket Fiskerne tildels tilskrive den Mængde Torsk, Fjorden vrimler af, og som fortære Silden endog i Rusen.

g) Kroge. Med større og mindre Kroge fiskes endnu Aal om Sommeren ligesom i fordem Tid, dog med afveklende Held. Somme Aar svarer dette Fiskeri god Regning, andre Aar mindre. Hvori denne Forandring ligger, vides ikke bestemt; dog bidrager for endeel dertil, at Søstjerner, Muslinger, Østers og Snegle, som Fjorden nu vrimler af, bide Maddingen af Krogene, forinden Aalen kommer til at bide. Til Madding paa de store Kroge, hvormed i den senere Tid ogsaa fanges Torsk, bruges Sild og Brislinger, til Madding paa de mindre Kroge Regnorme og Rejer.

h) Stangen. Dette Fiskeri udføres paa tvende Maader: a) paa Baade og b) paa Isen om Vinteren. I forrige Tider brugtes en Art Stangjern, som kaldtes, Algier eller Alger, der blot var forsynet med en Pig imellem Flænerne, og dermed kunde alene stanges store Aal. I det sidste halve Sekulum og derover er derimod brugt de saakaldte Saugjern.¹⁾

¹⁾ Denne Art Stangjern blev for omtrent 60 Aar siden udtænkt og opfundet af en gammel Grovsmed, Peder Smed eller Padekjær Smed kaldet, der boede ved Sallingsund, afveklende snart paa Sallings-, snart paa Morslands-Siden. Denne gamle Smed var iøvrigt bekjendt for sine Særheder, sine store Indsigter i Mekaniken, og derved, at han brugte en stor Kampesten til at smede paa istedetfor en ordentlig Ambolt.

Den lønner sig bedre for Fiskerne end den forhen brugte Algier, og hermed tages ikke alene flere Aal paa engang, men baade store og smaa.

Stangen paa Iis udføres almindelig med et Stangtømmer fra 24 til 28 Alens Længde, paa hvis nederste Ende Stangjernet er befæstet. Der hugges et trekantet Hul i Isen, og deri støder Stangkarlen, indtil han træffer Aalen. Stangen paa Baade udføres, ligeledes med dette Stangtømmer, eller og med Stangjernet befæstet til en Jernstang, der er fastgjort til et Stykke Reeb, og ved at plumpe dermed eller hæve og sænke det, stødes Aalen i Jernet. Denne sids'e Fiskemaade kaldes derfor Plumpstang, og har hidtil af alle Kyndige, baade Fiskere og Ikkefiskere, ja endog af dem, der jevnlig benytte samme, været betragtet som skadelig for Aalefiskeriet, med eller uden Grund vides ikke.

i) Smaa Vaade, hvormed der vades ud i Vandet af den ene Person, har og været i Brug herved Øen, men hermed fangedes i Almindelighed kun Aalekvabber og enkelte Aal; de ere iøvrigt uden Betydning og bruges nu næsten aldrig.

5. *Offentlige Anstalter.*

Øens Kirke hedder St. Mortens Kirke, fordom indviet denne Helgen til Ære. Den har i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede havt til Stiftere Gutchi, Agi og Atti, om hvem ingen videre Efterretning haves, og ved Anno 1176, eller kort før, skal Biskop Niels i Viborg have stadfæstet Fuir Kirkes Annexion til Viborg Domkirke, som 40 Aar tilforn var gjort med Biskop Eskild, med Samtykke af Sognepræsten Boe og formeldte Kirkens Stiftere, og 1164 af Pave Alexander den 3die stadfæstet (se herom danske Atlas Tom. 4). Senere har Kirken vedblevet at tilhøre Domkapitlet i Viborg, endog længe efter Reformationen. I den nyere Tid har den tilhørt Professor Masius i Kjøbenhavn, og senere er den ved Kjøb kommen i Provsten og Sognepræsten her paa Øen, Niels Arrøes Værge, og igjen til hans Søn Sognepræsten Iver Arrøe. Efter dennes Død blev den kjøbt af Øens Beboere, saa at næsten hver Mand nu ejer sin Korn- og Kvægtiendeanpart.

Kirken har et smukt og temmelig højt Taarn, som tiligemed Lavkirken er tækket med Bly; Lavkirken og Sakristiet ere byggede af den paa Øen værende røde Sten. Den

er og indvendig anselig, men den mangler endnu Prydelse, som den forhaabentlig med Tiden vil faae.

Altertavlen er 1702 reoveret af ovennævnte Doctor og Professor Masius, hvilket en Indskrift, som fandtes derpaa, før den i Aaret 1829 atter blev opmalet, udviste. Indskriften lød saaledes:

„Gud til Ære, Guds Tempel til Ziir, haver denne Kirkes Velædle Højærværdige og Høj lærde Patron, Doctor Hector Gotfried Masius, Theologus og Publ. Professor paa det kongelige Universitet i Kjøbenhavn, denne Altertavles og Prædikestols Renovation bekostet 1702.¹⁾)

Hvem ellers har givet Altertavle og Prædikestol, vides ikke. I Taarnhvælvingen har været en muret aaben Begravelse, af hvem indrettet, vides heller ikke; men Sognepræsten Magister Peter Schive, som døde 1695, 65 Aar gammel, har her været begravet tilligemed flere Personer, hvorom ingen Efterretning haves. Hans over Begravelsen i sin Tid indsatte Epitafium lød saaledes:²⁾)

Corona Justitiæ.

Cineres Hic Qviescunt

viri

Pl: venerabilis et Clarissimi

Mag: Petri Schevii,

qvi

Olim Johannis Høpneri Hafniensis studiorum et peregrinationis Moderator cum perlustrasset celebriores Germaniæ et Galliæ Academias, et cum doctissimis Familiaritatem inisset, Rector Scholæ Callingburgensis per triennium fuit. Tandem Vocatur ad Functionem Ecclesiasticam Hujus loci, cui ubi

1) Doctor og Professor Masius, der et andet Sted kaldes Hector Frederik, istedetfor Hector Gotfried, var tillige Hofprædikant og født i Ratzburg 1653. Han blev Professor 1683 og døde paa sin Gaard Ravstrup 1709. I sin Tid var han de Reformertes ivrige Modstander. (Se Dansk Minerva Juli 1816.) — 2) Til liden Ære for daværende Sognepræst Fischer og Kirkeværgerne blev dette i Sten udhugne Mindesmærke efter en hæderlig Mand, da Begravelsen for nogle Aar siden blev nedbrudt, henslængt paa Kirkegaarden og er nu borte, istedetfor at det med liden Ulejlighed og ligesaa liden Bekostning baade kunde og burde have været indmuret i Taarnhvælvingen eller paa et andet passende Sted i Kirken.

ultra quatuor Lustra fidelissime præfuisset, inter Mortales esse desiit Anno 1695. 16 Jan: Ætat. 65.

Ejus memoriæ hoc monumentum

Dorothea Sidenburg

Uxor superstes et liberi.

p: C:

Paa Dansk:

„Retfærdigheds Krands! Her hviler Støvet af den særdeles hæderlige og navnkundige Mand, Magister Peter Schive, som efterat han i sin Tid som Hofmester for Johannes Høpner fra Kjøbenhavn under dennes Studium og Udenlandsrejse havde besøgt de berømte Universiteter i Tydskland og Frankrig og indgaaet fortroligt Venskab med de lærdeste Mænd, i tre Aar var Rector ved Skolen i Kallundborg. Endelig blev han kaldet til Præst paa dette Sted, hvor han, efter i tyve Aar med største Troskab at have røgtet sit Embede, døde den 16de Jan. 1695 i en Alder af 65 Aar. Til hans Erindring satte hans efterladte Enke, Dorthea Sidenburg, og hans Børn dette Mindesmærke.“

Døbefonden er af Granit. Derpaa findes afbildet en

Døbefonden i Fuur Kirke.

Lilie og et løvelignende Dyr, der har et Barn eller Menneske inellem sine Forbeen. Den synes at vise Tænder og at ville forsvare Mennesket imod en Drage, formentlig en allegorisk Fremstilling af Daaben eller Christendommen, der beskytter imod den gamle Drage Djævelen.

Døbefadet er af Messing og har i ophøjet Arbejde en Forestilling af Mariæ Bebudelse med en Omskrift af Munkebogstaver, hvor 5 Gange er gjentaget Bogstaverne: M: J: V: C: A: V: E:, der overensstemmende med denne Indskrifts Betydning paa mange andre Døbefade, skal læses: Maria virgo casta ave, eller: Hil være dig, Maria, kydske Jomfrue.

Paa Himlen over Prædikestolen findes opsat 3 ubekjendte gamle adelige Vaaben med Aarstal 1615.

I Kirken hænger og en smuk Lysekrone af Messing, skjænket dertil af Hofnuurmester Hans Olufsen i Kjøbenhavn. Den har denne Indskrift: Hans Kongl. Majestæts Hofnuurmester og velbestalter Fendrik ved Brandordenen Hans Olufsen, samt hans k: Hustru Bodil Andersdatter, haver foræret denne Lysekrone til Fuur Kirke i Jylland, saasom hun er født paa Fuurland og Døbt og Christnet i Fuur Kirke. Guds Huus til Sirat og Ære og Paarørende til Afmindelse. 1703.¹⁾ Ligeledes hænger i Kirken et Skib, taklet som en Brig og foræret dertil af forrige Sognepræst Fischer. Forresten findes intet Mærkværdigt i Kirken, med Undtagelse af en Tavle bag paa Prædikestolen, hvorpaa er optegnet Præsterne siden Reformationen, som i en egen Afdeling skal anføres.

Kirkens matriculerede Hartkorn er 50 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., og Skatterne beløb sig i Aaret 1854 til 47 Rd. 36 Sk. Expenserne samme Aar beløb sig til 16 Rd. 10½ Sk.

Præste-Embedets aarlige Indtægter ere foruden den velbyggede Præstegaard med fortrinlige Jorder og god Avling af gl. Hartkorn 5 Tdr. 2 Alb. og nyt Hartkorn 5 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb., i Tiende: 50 Tdr. Rug, 50 Tdr. Byg og 68 Tdr. Havre. Offer og Accidentser 200 Rd. St. Hansrente 47 Rd. Kvægtiende 10 Rd. Paaskeæg 35 Ol. Desuden et Maal Mælk af hver Gaardmand til Ost og fra gammel Tid 10 Ol Sild af

¹⁾ Bemeldte Bodil Andersdatter var af Familien Ferk, der nu er temmelig udbredt herpaa Øen.

hver Sildvaad og 1 Fente (eller en Nats Fangst) Aal af hver Pulsvaad og hvert Kroglaug, som fisker ved Øen.

Nogle Aar tilbage i Tiden havde Øen kun een Skole, der 1731 var anlagt paa Hvirpgade og af Landets daværende Ejer og Velgjører, A. Kjærulf til Sødal, givet til Sognets Ungdom. Til denne Skoles Vedligeholdelse, saavel som til de Fattiges Underholdning, har benævnte Kjærulfs Enke, Fru Margrete Dorthea Braes, 1739 legeret 1000 Rd. eller nu 1000 Rigsdaler Rigmønt, som til evig Tid indestaaer i Fuur med første Prioritet, og hvoraf Benterne anvendes til Skolen og de Fattige paa Øen. Fundatsen findes i Hoffm: Fund: Samling Tom. 3, pag. 479. Skolen bestyredes da af en Skolelærer, som tillige var Kirkesanger, og hans aarlige Lønning beløb sig til 20 Tdr. Byg, 6 Tdr. Rug in natura. Accidentser 3 Skpr. Rug, 11 Rd. 1 Mk. 7 Sk. i Penge, Melk til Ost, som omtrent udgjorde 3 Lpd., Paaskeæg 10 Øl¹⁾, Ildebrændsel 52 Læs Fladtørv og 10 Læs Lyng; af ovennævnte Legat 12 Rd. samt Kirkens Lysepenge 3 Rd. 2 Mk.; Højtidsoffer, Bryllupper og Barnedaab omtrent 100 Rd. Desuden en Jordlod til Skolen, hvis Areal Ager, Eng og Hede er 8¹/₄ Td. Land eller nyt Hartkorn 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Af denne Jordlod svarer Sognet Skatter og Afgifter, ligesom den og vedligeholder Degnebølg og Skolehuus.

Senere er den Forandring skeet, som og var højlig nødvendig, at Øen har erholdt 2 Skoler og tvende Skolelærere.

Den ene Skole er som sædvanlig paa Hvirpgade, den anden Skole er opført i Byen Debel. Skolelæreren paa Hvirpgade er tillige Kirkesanger; dog ligger Kirkesanger-Embedet ikke for bestandig hertil, men kan omvexles til den af Lærerne, der er bedst skikket til Kirkesanger.

Konge-Korntienden ejes af Løgstørs Skole og Ejeren af Sødal ved Viborg, hver med det halve, og ifølge Fæstebrev af 7de Maj 1764 er denne Tiende til evig Tid overladt Øens Beboere for 3 Mk. pr. Td. Hartkorn. Fæstebrevet er ordlydende saaledes:

„Anne Cathrine Frisenberg, sal. Didrich Jversens efterladte Enke til Sødal, kjendes og vitterliggjør, at jeg hermed stæder og fæster til Fuurlands Beboere den mig til-

¹⁾ Det er nu senere bestemt, at Lærerne i stedet for Æg, Ost etc. aarlig nyde af Kommunen 3 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg efter Kapitelstaxt.

hørende Fuur Sogns Konge-Korntiende, saaledes at samtlige menige Mænd paa bemeldte Fuurland, som saae og høste og tiende bør efter Loven, beholde herefter hver for sig bemeldte Anpart Konge-Korntiende af alle Slags Korn, som de ellers vare pligtige paa Kjærven at erlægge, imod at de derfor aarlig betale til hver 1ste Maj af hver Tønde Hartkorn Bøndergods deri Sognet, som er 160 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb, Tre Mark Danske, der udgjør den Summa 80 Rd. 1 Mk. 1 Sk., siger Firsindstve Rigsdaler Een Mark, Een Skilling (hvoraf den halve Deel i det mindste betales i klingende Mønt) til mig eller efterkommende Sødals Ejer paa Sødal. Desforuden betale de aarlig i rette Tider paa behørig Steder alle kongelige ordinaire og extraordinaire Skatter og Paabud, som nu ere eller herefter paabyndendes vorder af bemeldte Kongetiendes Hartkorn, som er 50 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Og da Christen Thomsen og Christen Christensen af Præstgaard, Gregers Mikkelsen af Nederby og Peder Graversen af Masbad haver paa egne og samtlige Fuur Sogns Beboeres Vegne tilforpligtet sig, Een for Alle og Alle for Een, at indestaae og svare til ovenmeldte aarlige Afgifts rigtige Betaling i rette Tid, med deres nuværende Høbonde Velbyrdige Hr. Peter Enevold Braes til Kokkedal hans Ratification, saa beholde og nyde de samme Kongetiende, saalænge den aarlige Afgift 80 Rd. 1 Mk. 1 Sk. samt Kongelige Skatter og Paabude, som meldt er, deraf i rette Tider uden nogen Ophold bliver betalt; men i manglende Fald, da dette Fæste aldeles at ophøre og Sødals Ejere selv at overlade Tienden til hvem de lyster. Dets til Bekræftelse under min Haand og Segl, ærbødigst ombedende Velædle og Velbyrdige Hr. Hans Severin Rafn i Viborg, Kongelig Majestæts Kammerraad og Landstingsprocurator, samme med mig som Lavværges vilde underskrive og forsegle. Sødal, den 7de Maj 1764. Anna Cathrine sal. Jversens. (L. S.) Efter Begjæring underskriver og forseglers som Lavværges Rafn. (L. S.)

Konge-Kvægtienden er perpetueret Sognepræsten i Vinke ved Viborg.

Færgestedet er stiftet af en af Øens forrige Ejere med kongeligt Privilegium; men da dette Privilegium er forkommet, saa vides nu ikke, hvem Stifteren har været. Det er

anlagt ved den saakaldte Stenerodde, og derfra skeer Overfarten til Branden i Salling, der er det nærmeste Sted til Sallings Fastland, omtrent 880 Alen. — Færgemanden, der nu som de øvrige Beboere er Selvejer, holder en lille Færge til at overføre Heste og Vogn samt Kreaturer og en mindre Baad til Overfart for enkelte Personer. Han sorterer vel under Generalpostdirectionen, men har for Tiden hverken Privilegium eller Taxt. For Færgerettigheden svares fra gammel Tid af aarlig til Kongens Kasse 4 Rd. 2 Mk., Bevis for, at det før har havt Privilegium. Af endeel af Øens Beboere oppebærer Færgemanden aarlig 7 Tdr. 4 Skpr. Rug og 4 Tdr. 4 Skpr. Byg, og de, der yde denne Afgift, have fri Overfart; de øvrige Beboere og Fremmede betale en billig Fragt, der afgiver omtrent 80 Rd. om Aaret og er saaledes Færgeløbets hele Indtægt, fra regnet et ubetydeligt Værtshuushold, hvorpaa haves Privilegium, og hvoraf svares aarlig til Kongens Kasse 4 Rd.

Til Fattigvæsenet, der er reguleret efter Lovene, udrede Øens Beboere nu for Tiden 10 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og 100 Rd. i Penge. — I de sidste Aar er der opført et ordentlig grundmuret Fattighuus paa Hvirpgade.

Til Øen er i den senere Tid erhvervet tvende Handelsbevillinger. Den første erholdt en Indfødt, Sømænd Jens Christensen, endeel Aar tilbage i Tiden; men da den var meget indskrænket, søgte senere Kjøbmændene Nyholm og Trap i Nykjøbing paa Mors en mere udvidet Handelsret, som de og erholdt. Jens Christensen gik senere Fallit og er nu død, saa denne Bevilling henhviler uden at være bleven fornyet. De nævnte Kjøbmænd have anlagt et Handels-etablissement i Nederby, som bestyres af en Fuldmægtig. Det er i god Flor og afgiver vistnok ligesaa god Indtægt som en jevn Kjøbmandshandel i Kjøbstaden; det er og i flere Henseender til Nytte for Øens Indvaanere, da de nu paa Stedet sely kan erholde de Kjøbmandsvarer, som de før ofte med Besværlighed maatte hente i Kjøbstaden, kun var det gavnligt, at Øens Sogneforstanderskab havde lidt Indseende med, at Handelsretten ikke formeget udvides, ogsaa til uberettiget Værtshuushold og Dobbelt i Butikken; thi dette kan ikke være til Fordeel for Beboerne og heller ikke for Øens privilegerede Kromænd.

6. *Naturproducter.*

Den saa bekendte Sten, af sin rødlig Farve kaldet den røde Sten, har mange Rejsende besøgt og besøge endnu. Den er beliggende paa Øens nordlige Side, omtrent i Midten af en lang Dal, der strækker sig ud til Fjorden og paa begge Sider er omgivet af temmelig høje Lyngbakker, hvorblandt den Bakke, fra hvis Fod Stenen fremkommer i den vestre Side af Dalen, og som har en Højde af omtrent 30 Alen, men dog ikke er den højeste. — Stenen holder 6 til 7 Alen i Højde, er 16 Skridt i Længde og 46 Skridt i Omkreds; forsaavidt den er synlig. Igjennem Dalen og tæt forbi Stenen løber en liden Bæk, der har sit Udspring fra nogle smaa Moser i Dalene længer inde i Hedén, og som paa sin Vej afsætter Okker; men Vandet er desuagtet klart og velmagende. Efter Niels Thaarups Relationer, der i Aaret 1761 berejste Fuur for et mineralogisk Selskab i Kjøbenhavn, skal Bækkens Vand være meget mineralsk; men sandsynlig er denne Angivelse overdreven. Meningerne om Stenens Oprindelse ere forskellige, ja Nogle antage den og for at være et vulkansk Produkt; men egentlig er den et Konglomerat, dannet af Jernsand, forskellige Smaasten og Gruus i Forening med bindende Leerarter, Jernokker og muligt Vitriolsyre samt Gibsdele, der udsat for Luftens og Vandets Paavirkning antager megen Fasthed; den udgjør sandsynligviis endeel af Øens Grundlag, især den nordre og bakkede Deels, da den viser sig flere Steder i Dalene, samt ved Foden af de høje Bakker ved Fjorden, og lige ud for Dalen, hvori den ligger, er en Grund, kaldet Rødstens-Hage, der ganske bestaaer af denne Masse og strækker sig omtrent $\frac{1}{4}$ Miil ud i Fjorden under Vandet. Efter Kyndiges Dom er Konglomeratets Fasthed endeel ringere end den bornholmske Sandstens, men desuagtet er den anvendelig til Bygningsmateriale, hvilket som foranmeldt Fuur Kirke beviser.

Om Stenen er iblandt Øens Beboere flere ikke uinteressante Sagn, hvortil en Hule, som er i dens nordlige Side tæt ved Jorden, har givet Anledning. Hulen har ved Indgangen Udseende af en Ovnsmund, gaaer opad i Stenen og er saa vid og stor inden for Aabningen, at et Menneske kan staae oprejst deri, men bliver ganske smal indad og holder i det hele 4 til 5 Alen. Hulen er oprindelig rimeligviis Lejet af en udtørret Vandaare, der siden ved Menneskehæn-

der er udvidet og har faaet sin nuværende Form. Til Bygningsmateriale vilde Stenen være af Vigtighed, naar man kunde være forsikret om Lejets betydelige Tykkelse og Stenens vedvarende Fasthed i Bruddet, men dette er tvivlsomt.

Hvad Øens øvrige Mineralier angaaer, da er der foreløbig talt herom i 2den Afdeling med Hensyn til Øens Grundlag. I Danske Atlas opregnes meget om Mineralierne, grundet paa bemeldte N. Thaarups Relationer; men alt dette berører paa Fejltagelser. Det dybeste Lag og altsaa tillige det ældste paa Øen skal være Brunkulformationen. Til denne Formation høre de mange forskjellige Leerarter, her findes, saasom Mergelen, Pottemagerleer, Tegl- og Væggeleer, Blaaleer og nogle andre mere magre Leerarter, samt den saakaldte Moleer, som og undertiden, naar den har Fasthed, kaldes Poleerskiffer og udelukkende skal bestaae af Kiseljord, der under Mikroskopet viser sig forstørstedelen at hidrøre fra en Art Infusionsdyr. Cementstenen findes og i bemeldte Moleer, lagviis i bestemte Mellemrum. Den saakaldte graa Skiffer er en Moleerart. Ved den røde Sten findes, som meldt, Okker, der kan benyttes, som den opgraves, og giver en varig gul Farve; naar den brændes, giver den et smukt Brunrødt.¹⁾ Kridt findes i en af Bakkerne paa Øens nordre Side. Dette er saaledes de Mineralier, Øen er i Besiddelse af, uden at tale om Flint, Kampsten, Ahl og stundom smaa Stykker Svovlkiis, der findes her som overalt i Jylland.

Paa Mosetørv har Øen Mangel. De, her findes, bestaae tildeels af forraadnet Træ, der ved Æltning skal gjøres brugbare. Den Mening, at her og skulde findes Stenkul, er vel ligesaa tvivlsom som de øvrige Angivelser. Er det Tilfældet, maae Kullene ligge meget dybt; thi en Undersøgelse, som for omtrent 40 Aar siden blev ledet af norske Bjergkandidater til en temmelig stor Dybde, afgav intet Resultat.

Hvad angaaer den øvrige Deel af Naturhistorien, da er

¹⁾ Okkerens Lag ere forskjellige. Paa sine Steder er den 8 til 10 Tommer tyk, paa andre Steder kun et Par Tommer. Øverst er nogle Tommer Muld, derefter et Lag brunt Jernsand eller Jernahl af forskjellig Tykkelse, men meget fast og haardt. Derunder findes Okkeren og under Okkeren enten Jernahl eller Moleer; denne Moleer er meget hvid og fin, saa den næsten ligner Magnesia. Stundom ligger denne Moleer ogsaa imellem Okkeren og Ahlen.

det en unyttig Vidtløftighed at anføre Pattedyr, Planter, Fugle, Amphibier, Fiske, Insecter og Orme, siden de i Almindelighed ere de samme, som findes overalt i Danmark, og ingen særegne Arter, saavidt vides, findes her. Af vilde Dyr kjende vi kun Ræven, Huusmaaren, Haren, Markrotten og Musen. Den graa Huusrotte var omtrent 20 Aar tilbage en almindelig Plage, men lige med et forsvandt den, og siden have Beboerne været fri for den; derimod har Markrotten i de senere Aar formeret sig betydelig, og dette maa tilskrives, at Ræven aldeles ødelagdes, fordi den engang imellem ønskede sig en Lammesteg. Nu da Ræven atter taales her, vil forhaabentlig Markrotten ikke tage Overhaand; thi den er virkelig den bedste Tugtemester for dette skadelige Dyr. De nyttige Fiskearter, som findes omkring Øen, ere opregnede i 4de Afdeling, og de unyttige ere de samme som i den øvrige Deel af Fjorden; dog skal det ikke lades ubemærket, at Blæksprutten en enkelt Gang er fanget herved Øen, men af liden Størrelse.

Hvad Aalen angaaer, da maa der siges et Par Ord om denne vigtige Fiskeart i Limfjorden. Der findes af samme virkelig 5 Arter, uagtet Doctor Krøjer i hans „Danmarks Fiske“ indskrænker den til 3 Arter.

Den første Art er *Gaarduaalen*, der i Eftersommeren kommer fra Aaer og Bække, følger Fjordgrunden, passerer ned ad Fjorden efter Udløbet ved Hals og forsvinder i Havet. Den er kjendelig paa sine sorte Bryst- eller Gjellefinner, har en fed Krop og ialmindelighed betydelig Størrelse, ofte til 6 Pd. Vægt. Den anden Art er *Klepaalen*. Den er kjendelig paa sit store Baghoved eller tykke Gjeller, spidse Snude, og dens Underkjæbe er længere og bredere end Overkjæben. Den har og i Almindelighed betydelig Størrelse, men er mager og tør i Kjødet. Den tredie Art er *Bredpanden*. Den har et bredt Hoved, afrundet Snude og opnaaer ligesom de foregaaende Arter en betydelig Størrelse, men er federe og mere velmagende end Kleppen. Den fjerde Art er den almindelig bekendte fede og velmagende *Limfjordsaal*, med fedt Legeme, lille Hoved og spids Snude. Krøjer benævner den Vesseeal; men dette Navn maa bero paa en Fejltagelse (se nedenfor). Navnet for denne Art turde vel rigtigst være den almindelige Aal; thi dens Mængde i Fjorden er den største. Den femte Art er *Græs-*

aalen. Den har samme Skabning som den almindelige Aal, men er mørkere af Farve og opholder sig i Fjordens Græs og Bendeltang. Den er den mindste Art, er mager og sær tør i Kjødet, samt ganske lig den samme Art, der findes i Mængde i Mariagerfjord. Det er denne Art, som af Fiskerne nedenfor Løgstør og Nibe benævnes Vesseaal.

Det synes, at Aalen yngler i Efterhøsten eller sidst i August og i September Maaned; thi saameget er vist, at naar Baade, som have været benyttede til Aalefangst, i denne Tid paa Aaret henstaae rolige paa Landet i 8 til 14 Dage, vrimler det tilbageblevne Vand i Bunden af Baaden med smaa Aal ikke større end Synaale.

7. *Oldsager.*

Fuur har ligesom Landets øvrige Dele en Mængde Gravhøje, der skrive sig baade fra Stenalderen og Broncealderen, Bevis nok for, at Øen, som i første Afdeling bemærket, meget langt tilbage i Tiden har været beboet. Den har til den sidste Tid havt 5 Oldtids-Stensætninger, hvoraf nu kun een, dog i defect Tilstand, er i Behold. De øvrige have Ejerne Tid efter anden bortført Stenene fra til Brug, og de ere nu udslettede af Jorden. Disse Stensætninger laae saaledes:

a) *Kæmpegraven* eller Emmelstene er beliggende paa den Hedelod paa den nordvestlige Deel af Øen, som tilhørte forrige Gaardmand Niels Danielsen i Debel. Den er 103 Alen lang og 10 Alen bred, har 67 synlige Sten i Omsætningen og inde paa Pladsen, 28 Alen fra søndre Ende, 2 store og nogle smaa Sten. Den vender i N. og S., og i den sydlige Ende er opkastet en Forhøjning. Ved en Eftergravning af Ejeren i søndre Ende af Pladsen i Aaret 1843 fandtes, at denne Deel af Stensætningen var Begravelsespladsen; thi deri fandtes to Gravkamre, der dog ikke indeholdt andet end nogle Stykker Rav med Huller i, som hensmuldrede under Fingrene, Bevis for dens Ælde.

b) *Pramen* laa i nuværende Gaardmand i Pikhede Jens Danielsens Hedelod, strax NO. fra den ene af Lundgaardene. Den vendte i NO. og SV. og har tilsyneladende været 75 Alen lang og 10 til 12 Alen bred. Denne vistnok engang anselige Stensætning har nu kun nogle faa Sten tilbage, der mest ligge uordentlig henslængte.

c) *Stendyngen* var beliggende paa den flade Mark, Vøjlkildeagre kaldet, i Gaardmand Jens Thøgersens Agerlod, omtrent midt paa Øen. Den var 67 Alen lang og vendte i N. og S. I nordre Ende var den 6 til 7 Alen bred, i søndre Ende 12 Alen. Stenene vare synlig aflattede paa den indvendige Side, og $1\frac{1}{2}$, 2 til $2\frac{1}{2}$ Alen oven Jorden. Den var en stor og skøn Stensætning, men vistnok dog defect. Stenene ere nu bortførte, og Pladsen jevnet til Agerland.

d) *Stendyngen* var beliggende i Gaardmand Søren Christensens, forhen Mikkel Christensens Marklod, strax ved Pulsvaadvig. Den var 50 Alen lang og 10 til 12 Alen bred, men er nu ganske bortryddet.

e) Den femte laa paa en Bakke, *Stenerbakke* kaldet, i Gaardmand Jens Vesters Hedelod. Den har været 90 Alen lang og 10 Alen bred, samt vendte i Ø. og V. 30 Alen fra vestre Ende var en Fordybning, tildels fremkommet ved at udkaste Sten. Den er ligeledes ødelagt og har kun nogle faa Sten tilbage.¹⁾

Ved nøjagtig Efterforskning er der fundet Levninger af endnu flere Stensætninger, fritstaaende Altere, stenomkrandsede Høje m. v., dog alt i næsten aldeles ruineret Tilstand; men dette beviser imidlertid Forfædrenes megen Færdsel paa denne Ø i forsvundne Dage, og at den længere tilbage i Tiden har været særdeles rig paa Stensætninger fra Oldtiden.

Ved Udgravning af Høje er Tid efter anden fundet baade Sten- og Bronzevaaben, der ere indsendte til Kommissionen for Oldsagers Opbevaring. Det mærkeligste Fund af dette Slags skete i en Høj paa Gaardmand Terkild Mortensens Hedelod i Aaret 1842. Ved i den østerste Høj paa dette Sted at kaste en Kartoffelkule stødte Smed Knudsen paa et Gravkammer af 3 Alens Længde og 1 Alens Brede, der var dækket med Flækker af Cementsten eller, som de her kaldes, Skiffersten. Efterat Dækket var aftaget, fandtes i Graven et fuldstændigt Skelet af en velvoxen

¹⁾ Om disse Stensætninger er iøvrigt i Aaret 1882 afgivet udførlig Beretning til Kommissionen for Oldsagers Opbevaring, og de ere senere afbildede og atter beskrevne i mit Manuskript, Nørre Jyllands Mærkværdigheder i det 19de Aarhundrede, der findes i det antiqvariske Museum.

Mand, der vendte Hovedet i Vest. Armene laae langs med Kroppen, og ved Skelettets venstre Side laae et Broncesværd, som blev optaget i 3 Stykker. Da ingen Antiquar var tilstede, blev det hele spoleret. Skelettets Been, der ved Optagningen vare fuldkommen stærke, laae længe henslængte paa Stedet, inden de hensmuldrede. I den af Cementflekkerne, som havde ligget over Hovedet, var Mandens Pande, Næse, Mund og Hage fuldkommen aftrykt, men ogsaa dette Stykke gik tabt. Fremdeles er i flere Høje fundet Urner, en Glasperle, Flintmejsler, Stenhamre m. v.

Paa Øens nordre Side, NO. for den nordre Lundgaard, er, som i anden Afdeling bemærket, tæt ved Fjorden en Fordybning i Bakkerne, som endnu den Dag i Dag kaldes Røverstuen, og hvor engang langt tilbage i Tiden skal have boet 12 Røvere. Pladsen synes ikke uskikket til et saadant Brug og kunde, behørig dækket foroven, i den da skovbe-groede Deel af Øen være et sikkert Tilflugtssted for saadanne Folk.

8. *Indbyggernes Sæder og Levemaade*

I den tit paaberaabte danske Atlas, udgivet 1768, beskrives Fuurboerne saaledes: „Indbyggerne ere arbejdsomme, flittige og ved det haardeste Arbejde uforsagte Folk, de ere ærlige, simple og ikke befængte med fremmede Sæder. De leve meget knapt saavel hjemme som ude, en Spegeaal, et Stykke Brød og en Bøtte suur Melk er et godt Maaltid for en Fuurbo. De ere ædrue, Drik, Dobbelt og deslige Laster ere de ej hengivne til; den, der er for saadant, er foragtet imellem dem. De rejse sjelden fra deres Fødestavn, ikke heller indfinde sig Fremmede hos dem, saa det er en gammel Folkeslægt, som beboer dette Land. De beklage sig over, at de ere inddeelte under Soldater Lægd, de vilde hellere tjene til Søs, hvilket maaskee og var bedst; thi ingen bedre Søfolk og Matroser kunde findes end de. Ved deres Bryllupper og Samkvem finder man dem anstændig lystige, de bruge ingen Instrumentalmusik, men fornøje sig med at dandse efter Sang, da baade Kvinde- og Mandkjønnet sjunge mest alle vel og erindre deres Forfædres Bedrifter ved gamle Kjæmpe- og andre Viser. Bruden er klædt i grønt freseret Trøje og Skjørt, Haaret opbunden i en Top, hvorpaa sidder en stor Rose med røde og hvide Baand med

tvende Hængler langs ned ad Ryggen. Brudgommen har en smuk Undertrøje, dernæst en hvid Vadmels Vest og derover en blaa Vest, begge korte, som Skibsfolk bruge dem. Deres Drik ved saadan Lejlighed er godt Øl, som de drikke af smaa Leerskaaler, lidet Brændeviin og derhos en Pibe Tobak.“

Det var den Tids Fuurboer, der beskrives saaledes; nu er det for endeel heelt anderledes. Omtrent et hundrede Aar forandrer meget, saaledes har og meget i hiin Tids Skikke og Sædvaner forandret sig herpaa Øen. Om den nuværende Generation kan med Sandhed siges, at det i Almindelighed er ærlige, simple, tjenstagtige, gjæstfrie, arbejdsomme og flittige Mennesker, der især ved deres Fiskeri ere haardføre og uforsagte Folk, og endnu er det Tilfældet, at en Spegeaal, et Stykke Brød og et Fad suur Melk er et godt Maaltid for mangen Fuurbo; men i Almindelighed lever den formuende Deel af Befolkningen meget bedre end deres Forfædre, og Kaffe, som 30 Aar tilbage i Tiden var en Sjældenhed og kun en enkelt Gang saaes hos de mest Formuende, er nu almindelig og drikkes i hver Mands Huus, og paa sine Steder daglig.

Hin Tids Fuurboer roses og for deres Ædruelighed, samt at de ikke vare hengivne til Drik og Dobbelt eller deslige Laster. Dette kan desværre ikke med Sandhed siges om alle af den nulevende Generation. Der findes mange, ja og ret mange ædruelige, flinke og brave Mænd iblandt dem, men endeel ere ikke frie for at være hengivne til Drik og Dobbelt, og især falder denne Beskyldning den nu opvoxende Ungdom eller endeel af de unge Karle til Last. Den ulykkelige Udbredelse af Brændeviinsfabrikationen og den derved foraarsagede jevnlige Nydelse af denne Drik, især ved Fiskeriet, er formodentlig Aarsag til disse Overdrivelser, da Fuurboen i Almindelighed er godt oplyst i Religionen og sine Pligter, samt en flittig Kirkegænger. Andre Laster, som paa andre Steder saa ofte gaae i Svang, ere til Ære for Befolkningen sjeldne; men det er, som Ordsproget siger, at imellem en heel Hjord kan der til sine Tider findes et skabet Faar. Ogsaa har Fuurboen nu Lejlighed til at udvide sine Kundskaber og blive mere oplyst, da et Sognebibliothek ved flere Mænds Bestræbelser er oprettet og allerede tæller over 400 Bind gode og læseværdige Skrifter, der aarlig for-

øges ved Sømmensud. Da Læselysten stadig tiltager, er det at haabe, at dette Bibliothek med Tiden vil stifte megen Nytte.

De ere nu ikke længere i Land- men i Sølægd, og de unge Karle forlade nu ofte deres Hjemstavn og tage Hyre som Matroser paa Koffardiskibe. En af disse unge Mænd er fortiden i Californien, en anden i Australien, og tvende forlod f. A. Øen for at tage samme Vej. Selv Kvindekjønnene forlader nu sin Hjemstavn og tager Tjeneste paa Fastlandet i Omegnen. — Fremmede taale de heller ikke gjerne som bosiddende iblandt dem, dog er det og i denne Henseende bedre end forhen; men paa saadanne bliver dog altid noget at udsætte, i hvor rigtig og regelret de iøvrigt opføre sig. Et Særkjende har Fuurboen, og det er: naar en Fremmed, især af den bedre Klasse, taler med ham, er han i Almindelighed af dennes Mening, om det endog aldeles er imod hans Overbevisning; dette skeer af Klogskab, dels for ikke at sige noget, der kan mishage, dels af Frygt for, at han skulde sige noget, der kunde være ham eller andre Fuurboer til Skade.

Ved deres Bryllupper og Samkvem gaaer det velanstændigt til, paa det nær, at en eller anden af Gjæsterne, som er for det blanke, kan tage vel meget til sig, og de ere ved saadanne Lejligheder anstændigt lystige, men dandse nu, og dandse pænt, efter Violinen, stundom efter tvende. Den gamle gode Skik at erindre deres Forfædres Bedrifter er her som andre Steder paa Vejen til at falde reent bort.

Et Bryllup, naar det skal være anseligt, varer gjerne 3 Dage, til sine Tider den 4de Dag med, og forinden Brylluppet gaae Brud og Brudgom i Almindelighed i Besøg til Familie og Venner for at forhøre, om de vil komme til Brylluppet, og hvad de vil give i Brudegave. En bager en Bægt Brød til dem, en anden brygger en Tønde godt Øl, en tredje giver Korn, Malt eller Brændeviin, en fjerde giver røget Kjød, og saa fremdeles. Dette „Fund,“ som det kaldes, afgives nogle Dage før Brylluppet og afleveres gjerne af Mand og Kone i Forening, der da erholde et lille Gilde. Hvem der ikke leverer Naturalpræstationer, giver Penge i Brudegave, efter Lejlighed 1 til 2 Specier for Familien, der deltagere i Højtiden. — Bruden er nu ikke længere klædt i Grønt, men i sort Klædes Trøje og Skjørt, hvidt Tørklæde

om Halsen samt hvidt Forklæde. Paa Brystet har hun en saakaldet Brudsmek, besat med Sølvkniplinger og Silkesløjfer, og paa Hovedet en saakaldet Valk, dannet af Sølvkniplinger med 4 Hængler ned ad Ryggen. Brudgommen er iklædt en Undertrøje, derefter en mørkeblaa Vest, en ydre og længere Vest og endelig en saakaldet Trøje, alt ligeledes mørkeblaat, besat med blanke Metalknapper, sorte korte Beenklæder med

Et Brudepar paa Fuur.

blanke Knapper ved Knæerne, mørkeblaae Strømper og Støvler eller Sko. — Deres Drik ved Brylluppet er ikke som forhen godt Øl af Leerskaaler og lidet Brændeviin. Istedet derfor er det nu Brændeviin og godt Øl til Overflødighed, Kaffe og Puns i smukke Porcellains Skaaler, og paa Brudebordet stundom et Par Flasker gammel Viin. Tobak kan ikke undværes.

For 20 til 30 Aar siden var det og Skik, at en Kone, naar hun efter Barselseng holdt sin Kirkegang, indbød endeel Koner og Piger til at følge sig i Kirke og ofre med hende; jo større Følge, jo mere anseligt. De mødte Søndagmorgen i Huset, hvor de fik et lille Gilde bestaaende af Fisk, varmt Øl eller Bygsuppe, samt Kjød eller Steg; Brændeviin, Kaffe og godt Øl maatte ikke mangle. Efter Kirketjenesten gik hver til sit. Nu er denne Skik, som det her hedder, for en stor Deel gaaet af Mode, og til ingen Skade for Præst og Degn; thi Offeret var i Almindelighed 2 og 1 Sk. eller 4 og 2 Sk.

Naar Manden dør, sidder Konen altid paa Vognen ved Kisten, naar Liget føres til Kirkegaarden for at begraves, men ikke som i gamle Dage med et sort Skjørt over Hovedet; naar ellers Nogen dør, enten Børn eller Andre, sidde de nærmeste Slægtninge paa Vognen hos Liget.

Naar enten Mand eller Kone er bleven Enke, frier han eller hun ikke selv, men sender en af sine Slægtninge eller gode Venner som Bud til den Person, der er udseet til at træde i den Afdødes Sted; faaer man Ja, henter Enkemanden en af de næste Aftener Pigen eller Fruentimmeret hjem, og hun betragtes strax som Kone i Huset. Er det en Enke, møder Karlen eller Mandfolket en af de næste Aftener i Huset og betragtes ligeledes strax som Mand. Enkestanden varer sjelden ret længe. Er derimod Frieren saa uheldig at faae Nej paa første Sted, henvender han sig til andet, tredie, ja vel og fjerde Sted; faaes Nej alle Steder, og det rygtes, er det ikke altid, at enten Enkemanden eller Enkekonen atter bliver gift.

De gamle Mænd brugte 30 til 40 Aar tilbage i Tiden en Dragt, der havde endeel tilfælles med Omegnens Dragt, kun med den Forskjel, at de vide Buxer, som hos Amaerne ere sorte, her vare hvide; men ligesom Fuurboerne i andre Dele nu afvige fra deres Forfædres Skikke og Sæd-

vaner, saaledes gaer det og med Klædedragten.¹⁾ De Yngre begynde i det hele at klæde sig ligesom Beboerne paa Fastlandet, og de unge Piger, der ville betragtes som lidt mere end almindelig dannede, have nu og bortkastet Moders og Bedstemoders Dragter og klæde sig ligesaa smukt og net som nogen Kjøbstadpige, naar de besøge Guds Huus eller komme i højtidelige Forsamliger.²⁾

9. Præsterne siden Reformationen.

Bag paa Prædikestolen er, som i 5te Afdeling omtalt, en Tavle, hvorpaa Præsternes Navne ere optegnede. For oven paa Tavlen staaer: Fra Reformationen har her disse Præster været. Neden paa Tavlen: Gud os i Mørke Lyset gav, hans Navn vær evig æret. Præsterne følge saaledes:

Hr. Niels Sørensen Alling. Hr. Niels Andersen Sjørup.
Hr. Daniel Didriksen Nested. Hr. Jens Christensen Ørum.
Hr. Christen Nielsen, døde Palme Løverdags 1667. Hr. Villads Lauritsen Ringholm, døde i Martio 1670. Hr. Mogens Castensen, døde 1672. Hr. Magister Peder Lauritsen Schive, døde 15de Jan. 1695 (1). Hr. Jochum Jørgen Christopher-Højer, døde Palme Løverdags 1731. Præst i 42 Aar (2). Hr. Niels Iversen Arrøe, døde 1ste Jan. 1768. Præst 36 Aar (3). Hr. Iver Nielsen Arrøe, døde 3die Sept. 1806. Præst 38 Aar (4). Hr. Ole Sørensen, forflyttet til Vrensted og Thise i Vensyssel. Præst i 20 Aar (5). Hr. Søren Bredstrup, Sognepræst i Brørup og Lindknud, kaldet 1827, forflyttet til Nustrup i Ribe Stift 1835. Præst i 8 Aar (6). Hr. Niels Kirkemoe Bechmann, Adjunkt ved Hor-

¹⁾ Hammerich traf endnu ved Kirkegangen Beboerne allesammen i deres Nationaldragt, som han beskriver således: For Mændene: brede Hatte (til daglig Brug grønne Kalotter med Brømmer af Skind, der ligne de norske), langt Hår, store Kitler med Sølvknapper, Knæbuxer, hvortil de Gamle endnu føje Lærreds Pludderhoser, hvide Strømper og Træsko; for Kvinderne: grønt Livstykke, Hue med Vinger og store Tørklæder om Mund og Hals. (Brage og Idun II). J. K. — Hertil skal dog bemærkes, at Beboerne aldrig have brugt Sølv-, men blot blanke Metalknapper, ligesom og, at de ikke have brugt hvide Strømper til Kirke; men maaskee kunne nogle faa af de gamle Mænd have brugt de hvide Lærredsbuxer, temmelig lig Amagerne. — ²⁾ I Sprog og Udtale afvige Fuurboerne og fra de andre Jyder. Mangt et gammelt dansk Ord, som forlængst er forsvundet andre Steder i Landet, findes endnu her.

sens lærde Skole, kaldet hertil 1835, forflyttet til Hald ved Randers 1841. Præst 6 Aar (7). Hr. Ernst Christian Fischer, kaldet hertil 1841, forflyttet til Viby i Fyen 1853. Præst 12 Aar (8). Hr. Michael Rodevald Jørgen Gjørup Brandt, kaldet hertil 1853 (9).

1) Han var en lærd Mand og havde, som hans i 5te Afdeling anførte Gravminde udviser, rejst udenlands. Hans Hustru var, som forhen sagt, Dorthea Sidenburg, en Præstedatter fra Selde i Salling. Hvor mange Børn han havde, eller hvor de blev af, vides ikke.

2) Hr. Højer var født i Horsens og Kapellan hos Bertram From i Selde, da han i Aaret 1695 blev kaldet til Præst paa Fuur. Hans Hustru var en Datter af bemeldte Pastor From. Hendes Navn var Drude, og hun døde vanvittig 1714. Højer har den Fortjeneste at have anlagt den første Frugthave paa Øen ved Præstegaarden. Efter saa mange Aars Forløb findes endnu Frugttræer i Præstegaardshaven, som han har plantet, og som endnu bære Frugt.

3) Niels Iversen Arrøe, der blev 63 Aar gammel, er Stamfader til Familien Arrøe. Hans Fader var Hr. Iver Enevoldsen, først Kapellan i Ranum, senere Præst til Bjørnsholm og flyttede til Vadgaard Præstegaard. Moderen var Inger Maria Villumsen, Datter af Formanden i Embedet. Med hende havde han 3 Sønner og 1 Datter. De tvende Sønner antog efter Præstegaarden Tilnavnet Vadgaard, den ene blev Præst i Skelund og Visborg, den anden i Vive, Ove og Valsgaard; den tredje, Niels Iversen, der af ubekjendte Grunde antog Tilnavnet Arrøe, blev Præst paa Fuur og senere tilige Provst i Harre- og Nørre-Herreder. Han var to Gange gift, først med Cathrine Højer, en Datter af hans Formand, anden Gang med Abalone Bjerregaard. Han havde flere Sønner og to Døttre. En Søn Laurits Arrøe blev Præst til Hjerk og Harre i Salling og efterlod sig kun 1 Søn, senere Ejer af Aagaardsholm i Salling. En anden Søn, Iver Arrøe, blev efter Faderen Præst paa Fuur, se nedenfor. En tredje Søn blev Handelsmand i Kjøbenhavn. Den ene Datter blev gift med en Pibemager Bruun ved Aalborg, der døde 1853 106 Aar gl. Den anden Datter blev gift med en Müller, som ikke vides hvad var, men efterlod 1 Søn og 2 Døttre, hvoraf Sønnen Niels Arrøe Müller senere blev Kapellan hos sin Onkel Iver Arrøe paa Fuur og tilsidst Præst paa

Jegindø, hvor han døde, efterladende Enken, der var en Bondepige fra Masbadgaard herpaa Øen ved Navn Johanne Sørensdatte. Den ene af Müllers Søstre blev gift med en rig Proprietair Christen Jacobsen til Hegnet i Salling. De havde mange Børn, og det gik tilsidst ganske til Agters for dem. Hun døde, før den yderste Nød kom, og han kort Tid forinden han som aldeles fattig Mand skulde forlade Gaarden og leve af andres Naade. Den anden af Müllers Søstre var gift med en Bondemand i Grinderslev i Salling ved Navn Esper Vestergaard. En af Familien, Mogens Christian Arrøe, til hvem N. J. Arrøe er Oldefader, har for faa Aar siden beboet en Bondegaard herpaa Øen.

4) Hr. Iver Nielsen Arrøe var, som anført, Søn af Formanden i Embedet og døde 73 Aar gammel ugift, men som en meget formuende Mand. Fuurboerne have den Dag i Dag endeel Fortællinger om hans mange Egenheder.

5) Hr. Ole Sørensen var født i Hevringholm eller dennes Mølle og blev kaldet til Præst paa Fuur i Aaret 1806, hvor han modtog en yderst daarlig og forfalden Præstegaard, som han ganske fra Grunden af opbyggede. Altid var han den trængende Fuurbo til Tjeneste med sin Pung, og de, som ikke trængte paa denne Maade, hentede Raad og Trøst hos ham. Efter 20 Aars Forløb blev han forflyttet til Vrensted og Thise i Vensyssel, og faa Aar derefter atter til Hundstrup, Østerild og Hjardemaal i Thy, hvor han døde 1853 i en temmelig høj Alder, efterladende sig en betydelig Formue, efter Sigende 30,000 Rd. Han var første Gang gift med Jomfru Inger Dorthea Stigaard fra Irup i Thy, med hvem han havde 2 Sønner og 5 Døttre, der endnu alle leve. Hun døde og er begravet paa Fuur. Anden Gang var han gift med Enkemadame Hansen, Datter af hans Formand i Vrendsted; med hende havde han tvende Børn, en Søn og en Datter.

6) Hr. Bredstrup var en svagelig, vranten og melankolsk Mand, der stedse følte sig ulykkelig, og altsaa var det heldigt, at han efter kort Tids Forløb blev forflyttet. Han døde i Nustrup i Tørninglen 1851, 81 Aar gammel. Med sin Hustru, en Jomfru Bang, havde han kun en Datter, hvis Skjæbne er ubekjendt.

7) Hr. Bechmann, hvis Fader var den bekjendte og agtede Konsistorialraad Bechmann, Præst til Raarup ved Horsens og Ejer af Herregaarden Rask, var først Adjunkt ved Horsens

Skole, før han blev Præst paa Fuur. Familien stammer ellers fra Vensyssel. Stamfaderen var en Bondesøn, som den bekjendte og meget lærde Hans Gram i sin Tid holdt frem til Studering, og som antog Navn efter sin Fødegaard. Pastor Bechmann var en hæderlig og agtværdig Præstemand, der meget søgte at udbrede Guds frygt og Sædelighed i Menigheden; dog var han maaskee lidt for orthodox. Han blev i Aaret 1841 forflyttet til Hald ved Randers, senere til Hundstrup i Thy efter O. Sørensen, og derfra atter til Lolland. Hans første Hustru, en Jomfru Bønnelykke fra Horsens, som endnu er velsignet her paa Øen for hendes elskelige Karakter og Godgjørenhed imod den Trængende, døde her og ligger begravet paa Kirkegaarden. Hans anden Hustru, Søster til den første, døde, imedens han var Præst i Hald. Han er nu tredie Gang gift, men med hvem, vides ikke.

8) Præsten Fischer er født i Stenmagle i Sjælland 1806, hvor hans Fader var Præst, og kom i Herlufsholm Skole. 1835 blev han personel Kapellan i Udby i Sjælland og 1841 Præst paa Fuur. Han opførte endeel Diger om Præstegaardens Mark og beplantede dem med Hvidtorn; dertil var han en dygtig Landmand og vældig Jæger. Hans Hustru var en Fynbo. Hvor mange Børn han havde med hende, vides ikke, da han efter endeel Aars Forløb blev forflyttet til Viby i Nærheden af Kjerteminde.

9) Hr. Rodevald Brandt er født 1819 i Bredstrup ved Viborg, hvor Faderen var Præst. Han var først Lærer ved den lærde Skole i Rønne paa Bornholm og kom hertil 1853. Hans første Hustru var Frøken Nikolette v. Bülow, med hvem han havde 2 Sønner og 1 Datter. Denne smukke, særdeles dannede, kloge og vakre Kone døde saa at sige pludselig og ligger begravet paa Fuur Kirkegaard. Hans anden Hustru er en Fuurboinde, Datter af Rokkedrejere og Husmand Anders Bjerre i Debel.

10. Gamle Sagn i Folkemunde.

Da disse ere fortalte af Fr. Hammerich i „Brage og Idun,“ II, S. 309—311, 319—326 og i Sv. Grundtvigs „Gamle danske Minder i Folkemunde,“ ville vi henvise til disse Skrifter og her indskrænke os til et Par Stykker, som meddeles, det første, fordi det er af større Interesse end de fleste, og fordi vi troe at kunne gjengive det nøjagtigere i et Par En-

keltheder, det andet, fordi det i „Brage og Idun“ er ufuldstændigt.

Engang, da Kong Valdemar den fjerde vilde tilhest, blev han med den venstre Fod staaende i Stigbøjlen og faldt reent i Staver eller Tanker. Det hændte sig nu, at en Mand, Kongen havde dømt tildøde, blev ført forbi, gjorde Knæfald og bad for sit Liv. Kongen foer op: „Kan du skaffe mig at vide, hvad Tanke det var, der nu gik mig af Minde, og om det vil skee, skal du blive fri.“ Herpaa fik Manden Lov til i et Aar at rejse Landet rundt for hos alle kloge og synske Folk at skaffe den forønskede Oplysning. Han rejste længe, men uden Held; endelig kom han til en gammel Kone i Finderup i Nærheden af Viborg, der var sær berømt for sin Fremsynethed; dog var hun i denne Henseende ikke klogere end alle Andre, men gav Manden det Raad at rejse til Vordebjerg i Fjendsherred, hvor der boede en Dvergmand, der var den klogeste i hele Landet. I Bjerget var et grønt Hul, og naar han bankede 3 Gange paa med den hvide Stav, han havde i Hænde, kom Dvergmanden ud. Manden rejste til Bjerget og fik Dvergen i Tale. Dog, kort at fortælle, han var ikke klogere end alle de Andre, men sagde: „Jeg har en Fætter i Daugbjergdöis, tag du til ham; thi han er klogere og mere fremsynet end jeg.“ Manden tog altsaa Stav i Haand og styrede ad Daugbjerg; men det gik ham ikke et Haar bedre her end forhen. Dvergen vidste heller ingen Ting, men sagde: „Jeg har en gammel Fætter i den røde Sten paa Fuur; kan han ikke vide det, saa er der Ingen i Danmark, der kan give Oplysning.“ Manden rejste altsaa derhen, og det traf sig, at han just ved Midnatstid stod ved Hulen og bankede tre Gange paa. Der kom en gammel, udlevet Dverg rokkende frem. Manden fortalte sit Ærende og hilste fra hans tvende Fætttere, hvortil den Gamle svarede: „De tvende Dverge ere mine Sønner, og jeg kan nok hjælpe dig, men du skal først sige mig tre Sandheder.“ Manden tænkte sig lidt om og sagde: „Meget har jeg rejst, og vidt har jeg faret, men aldrig seet saa fast et Huus som dit.“ — „Ja, det vil jeg nok troe, for det er hulet af en Sten; nu videre.“ — „Meget har jeg rejst, og vidt har jeg faret, men aldrig seet saameget Guld og Sølv paa een Plet.“ — „Ja, det er Sandhed; men endnu een!“ — „Meget har jeg rejst, og vidt har jeg været,

men aldrig seet saa lille en Mand med saa stort Skjæg;“ for det var saa stort, at den bitte Mand næsten traadte derpaa. „Ja,“ sagde Dvergen, „saa vil jeg og sige dig, hvad Kongen tænkte paa, og det var, at han vil vinde Sverrig til Danmark; men hils ham fra mig, at det ikke skeer i hans Tid; han maa overlade det til sin Efterkommer.“ — Manden tog derefter Afsked og ilede fornøjet til Residenten for at berette Kongen Udfaldet af Rejsen og saaledes beholde Livet.

Hvorvidt denne Historie er Sandhed eller blot Sagn, bedømmes ikke; men vist er det, at Kong Valdemars Datter, den glørværdige Dronning Margrete, udtørte Gubbens Udsagn.

Paa Højderne af Fuurlands nordvestlige Deel ligger to Høje, Smediehøjene kaldet. De have erholdt dette Navn af følgende Tildragelse. Det hændte sig engang, at en Huusmands Kone fra Debel By slog Lyng i Nærheden af disse Høje. I Middagsstunden lagde hun sig ved dem for at tage sig lidt Hvile, men hørte til sin Forskrækkelse, ligesom om der stod en Smed i Højen og smedede paa sin Ambolt. Da hun kom hjem om Aftenen, fortalte hun Tildragelsen, der snart blev almindelig bekjendt paa Øen, og mange Mennesker besøgte Højen for at høre den underjordiske Smed smede. Iblandt disse var der og en ung og meget smuk Kone fra bemeldte Debel; hun lagde sig engang ved Højen for ret i Mag at høre Smeden arbejde; men Bjergmanden, (thi saadan En var det) der fandt overordentlig Behag i hende, aabnede Højen og tog hende ind til sig. Da hun ikke kom hjem om Aftenen eller Natten, blev der naturligviis megen Spørgen og Leden om hende; men borte var hun, og borte blev hun. Endelig faldt Manden paa de Tanker, at hun var opsnappet af Underjordiske, eftersom han vidste, hun vilde til Højen for at høre Smeden hamre; han gik derfor ofte til Højen, raabte og bad, at hans Kone endelig igjen maatte komme til ham; men efter mange forgjæves Opfordringer erholdt han endelig det Svar, at det kunde ikke skee, saasom hun nu var Bjergmandens Kone. Efter en Tids Forløb bliver Konen frugtsommelig ved Bjergmanden; men da Tiden kom, hun skulde forløses, kunde dette ikke skee, før en Gjordemoder fra Jordens Overflade blev hentet. Det indtraf derfor ved Midnatstide, at en Vogn kom

kjørende og holdt udenfor Øens Gjordemoderhuus, og at Kudskens bad Gjordemoderen i største Hast at følge sig for at hjælpe hans Kone i Barselaffairer. Gjordemoderen var hurtig og satte sig tilvogns uden i denne Hast at spørge, hvorhen hun skulde, og blev da kjørt lige ind i den ene af Højene. Hun kjendte strax den bortblevne Kone, forløste hende, og da hun var færdig dermed, blev hun af Bjergmanden befordret hjem. Hun affordrede ham ved Hjemkomsten Betaling for Forretningen, og han bad hende holde Forklædet frem, hvori han kastede noget, der lignede en Ildkugle, som hun hastig smed fra sig i Steget udenfor Vinduerne. Derefter forsvandt Bjergmanden; men da Gjordemoderen næste Morgen aabnede sin Dør, seer hun noget skinnende ligge i Steget og finder, at det er et stort Stykke Guld, Manden havde givet hende. Denne forunderlige Tildragelse rygtedes snart, og da Manden nu med fuldkommen Vished vidste, hvor han skulde søge sin Kone, som han ikke kunde leve foruden, søgte han uafsladelig til Højene med idelig Bøn, at hun endelig vilde komme tilbage. Konen havde da været saalænge hos Bjergmanden, at hun havde lært at aabne Højen, og tilkjendegav sin Mand, at det vilde være til deres Skade, hvis han fik hende hjem igjen, da hun nu intet kunde udrette til Gavn oven paa Jorden; men da Manden blev ved med sine Bønner, bestemte hun ham en Tid, da Bjergmanden ikke var tilstede. Han mødte da og førte hende hjem i sit Huus, hvor hun satte sig i Kakkelovnskrogen paa en Stol; men her blev hun og stedse uden at kunne foretage sig det mindste Nyttigt, indtil hun efter endeel Aars Forløb døde. Gamle Folk har sagt, at de Ægtefolk, som denne Tildragelse hændte, boede i et Sted i Debel, hvor gamle Jens Danielsen endeel Aar tilbage i Tiden boede.

I Bjerregaard i Nederby kom i gamle Dage undertiden en Ellekone ind, naar de bagede, for at varme sig ved Ovnen; hun havde gjerne et Barn paa Ryggen, og hendes Bryster vare saa lange, at hun kunde slaae dem over Skuldrene og give Barnet paa Ryggen Die. I samme Gaard hørte de og om Vinteraftener jevnlig Puslen og Smaasnakken i Kakkelovnskrogen, som Ingen forstod, indtil en Aften Døren blev aabnet, og en, som de ikke kunde see, kom ind og sagde lydelig: „Hils Pig, at Piag er død,“ hvorpaa svarede

fra Kakkelvnskrogen: „Saa bliver vi her ikke længere.“ Siden den Tid har man ikke i Gaarden mærket til disse Fremmede.

Man har endnu den Formening paa Fuur, at Ellekonerne ere særdeles virksomme til at spinde paa Rokke, saa at enhver ældre Kone endnu med Forsigtighed hensætter sin Spinderok om Aftenen og vender Bagsiden ud, da hun ellers troer, at Ellekonerne om Natten vil spinde derpaa.
